HET DOMEIN VAN DE ABDIJ

Het financieel beheer van de grote abdijen steunt tijdens het ancien régime op uitgestrekte domeinen. De opbrengsten ervan worden zowel gebruikt om de religieuze als om de wereldlijke taken van de abdij te bekostigen.

Een reconstructie maken van het domein van de abdij van Sint-Truiden is geen gemakkelijke opgave. Het abdijdomein is immers geen vast gegeven. In de loop van de eeuwen evolueert het van een beperkt domein, waarvan de kern gevormd wordt door de bezittingen van haar stichter, de heilige Trudo, tot een uitgebreid complex dat op het einde van de 18de eeuw bezittingen omvat in een gebied dat zich uitstrekt van de Maas in Nederland tot Seny in de Condroz. Bovendien is die evolutie geen verhaal van constante groei. De abdij kent periodes van bloei en groei, maar er zijn ook periodes waarin zij delen van haar domein afstoot of op een andere manier kwijtspeelt.

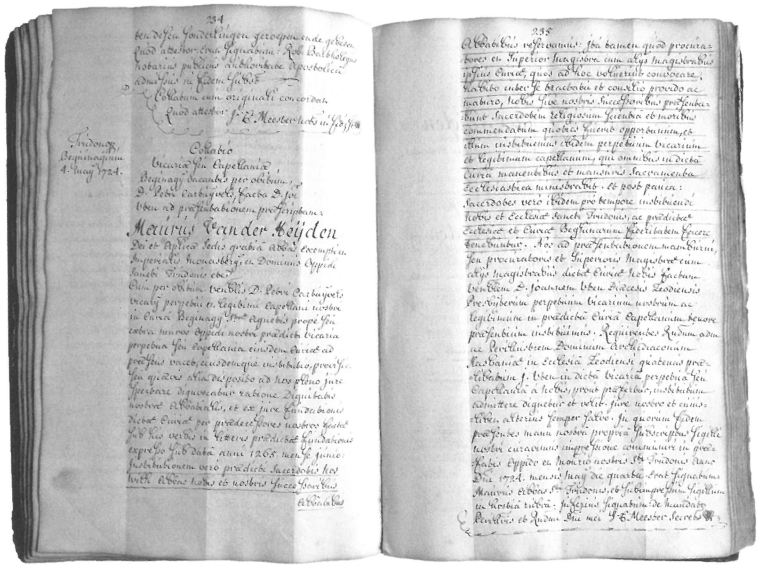
Het domein bevat in de eerste plaats **opbrengstgoederen**: bezittingen die in hoofdzaak dienen om de abdij van inkomsten te voorzien. Die goederen kunnen opgesplitst worden in twee categorieën. In de eerste plaats zijn er de gewone **onroerende goederen**: het abdijcomplex zelf, en ook de pachthoeven, molens, huizen en losse percelen akkerland en weiland, bossen en vijvers horen tot deze categorie. De tweede categorie bestaat uit **rechten** waaruit inkomsten voortvloeien. De **tienden** vormen de voornaamste bron van inkomsten in deze categorie maar ook cijnzen en renten horen tot deze groep.

Naast de opbrengstgoederen bezit de abdij ook **rechten** die typisch zijn voor het ancien régime, zoals het collatierecht van een aantal pastoraten en andere kerkelijke beneficies. Dit betekent dat zij het recht heeft om in bepaalde parochiekerken de pastoor aan te stellen, of bedienaars van andere kerkelijke functies zoals bedienaars van altaren. In bijna alle parochiekerken hebben vrome zielen in de loop van de eeuwen altaren gesticht en een deel van hun vermogen nagelaten om met de opbrengst ervan aan die altaren missen of andere kerkelijke diensten te laten doen door priesters die speciaal daarvoor aangesteld en vergoed worden.

Collatierechten

Het recht op de collatie van een kerkelijk beneficie bezorgt de abdij geen rechtstreekse inkomsten. Van de nieuw benoemde geestelijken wordt in de regel alleen verwacht dat zij de kanselarijrechten voor hun aanstellingsakte betalen. De mogelijkheid die de abt en de abdij krijgen om hun medewerkers met een beneficie te belonen speelt echter een belangrijke rol. Buiten de pastoorsfuncties wordt bij de meeste beneficies immers niet verlangd dat de beneficiant effectief ter plaatse verblijft. In veel gevallen volstaat het eens per week een mis te vieren aan het altaar in kwestie, of een vervanger aan te stellen. Het inkomen dat aan een beneficie verbonden is, en dat niet zelden ruim bedacht is, dient in een aantal gevallen als vergoeding voor geestelijken die als klerk of rentmeester in dienst zijn van de abdij.

1. Register 143 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

De abt bezat het aanstellingsrecht van tientallen kerkelijke functies in Sint-Truiden en in tientallen plaatsen die tot het domein van de abdij behoorden. Op 4 mei 1724 stelde abt Maurus van der Heijden Joannes Uben aan tot kapelaan in de begijnhofkerk. Uben volgde Petrus Cartuyvels op, die de functie tot aan zijn overlijden bekleed had.

Heerlijkheden

Een ander recht is het **heerschap**. De abt van Sint-Truiden is *heer* van een aantal heerlijkheden. Het bezit van een heerlijkheid is niet hetzelfde als het bezit van de gronden in een heerlijkheid. Het bezit van een heerlijkheid betekent dat men het recht en de plicht bezit om een aantal bevoegdheden van publiekrechtelijke aard uit te oefenen. De voornaamste hiervan is het vervolgen van verdachten van misdrijven door hen op te sporen, hen voor de bevoegde schepenbank – het toenmalige plaatselijke gerechtshof – te brengen, en daar tegen hen te procederen. In de regel stellen heren daarvoor gerechtsofficieren aan: een schout die bevoegd is voor eerder kleine misdrijven die beboet worden met een geldboete, en een drossaard die de zware misdrijven vervolgt. In de meeste heerlijkheden zetelt een schepenbank, en waar dat het geval is, heeft de heer het recht om deze aan te stellen, evenals de secretaris van de schepenbank en de gerechtsbode. Het bezit van een heerlijkheid, zonder de landerijen, heeft dus, buiten occasionele inkomsten voortvloeiend uit veroordelingen, weinig financieel belang.

Een aantal heerlijkheden hoort vanouds tot het domein van de abdij zoals Sint-Truiden, waar de abt het heerschap moet delen met de bisschop van Luik, Aalburg (Noord-Brabant, Nl), Alem (Gelderland, Nl), Halmaal, Helchteren en Webbekom.

Andere heerlijkheden zijn slechts tijdelijk in het bezit van de abdij. De heerlijkheden Borlo, Buvingen en Muizen horen toe aan de bisschop van Luik.

De bisschoppelijke *Rekenkamer* ondervond echter dat vermogende particulieren, maar ook abdijen of kapittels, soms bereid waren te betalen om zich *heer* van één of andere heerlijkheid te mogen noemen en de daaraan verbonden rechten te mogen uitoefenen. Door heerlijkheden te *verpanden* kon de *Rekenkamer* uit haar heerlijkheden financieel voordeel halen. De verpanding van een heerlijkheid hield in dat de oorspronkelijke heer – in dit geval de *Rekenkamer* namens de bisschop van Luik – in ruil voor een intrestloze lening met een onbepaalde looptijd, het recht afstond om in een heerlijkheid de heerlijke rechten uit te oefenen. De *Rekenkamer* behield het recht om een einde te maken aan de verpanding wanneer zij dit wenste door de pandsom terug te betalen aan de pandheer of aan zijn erfgenamen.

Eén van de grootste verpandingsoperaties van bisschoppelijke heerlijkheden vindt plaats op 18 november 1619. Die dag worden tientallen heerlijkheden uit het domein van de *Bisschoppelijke Tafel* in naam van Ferdinand van Beieren aan particuliere heren verpand. Het heerschap over Borlo en Jeuk wordt afgestaan aan het Luikse kapittel van Sint-Jan-de-Evangelist. Blijkbaar is dit kapittel vooral geïnteresseerd in het heerschap van Jeuk, waar het al veel zakelijke belangen heeft. Het pandheerschap van Borlo wordt door het kapittel op 11 maart 1620 doorverkocht aan de abdij van Sint-Truiden. De heerlijkheid Buvingen wordt op 18 november 1619 samen met de heerlijkheid Muizen verpand aan Willem van Kerckem. De nieuwe pandheer staat Buvingen binnen het jaar af aan de abdij van Sint-Truiden. Op die manier wordt de abt van Sint-Truiden in de loop van 1620 pandheer van Borlo en van Buvingen. In 1667 pandt hij ook de heerlijkheid Muizen. Deze pandheerlijkheden blijven in het bezit van de abdij tot 9 juni 1762. Die dag betaalt de *Rekenkamer* het pandgeld voor de drie heerlijkheden terug, om ze een week later op 15 juni aan Karel de Matha en Lambert van Schoor te verpanden.

> Geldbedragen werden tijdens de 17de en de 18de eeuw uitgedrukt in (gouden) guldens, (zilveren) stuivers en (koperen) oorden. Eén gulden was 20 stuivers waard, en in een stuiver gingen 4 oorden. De rijksdaalder was een grote zilveren munt, waarvan de waarde met vier gulden overeenkwam.

Cijnzen

De abt noemt zich ook heer van Donk, een gemeente die in het ancien régime bij Herk-de-Stad hoort. In Donk heeft hij echter niet het recht gerechtsofficieren aan te stellen. De schout van Herk-de-Stad en de drossaard van Loon – beiden aangesteld door de bisschop van Luik – zijn er bevoegd. Bovendien hoort het dorp tot het gerechtsgebied van de schepenbank van Herk-de-Stad, waarvan de schepenen ook door de bisschop aangesteld

worden. De abdij bezit er wel uitgestrekte landerijen, en een cijnshof dat talrijke landerijen in Donk en in de omgeving beheert en dat ook rechtspraak uitoefent over die goederen. Als heer van het cijnshof stelt de abt in Donk de meier van het cijnshof aan, en zeven rechters. De rechters in een cijnshof worden gewoonlijk *laten* genoemd, maar voor Donk wijkt de abt hiervan af en noemt ze *schepenen*, zoals de rechters in een echte schepenbank.

Andere belangrijke cijnshoven van de abdij zijn het Proosthof, dat goederen beheert in Sint-Truiden en de verre omgeving, het cijnshof van Staden, het cijnshof van Borlo, dat hoofdzakelijk goederen te Borlo en Buvingen beheert, het cijnshof van Horpmaal in Brustem, het cijnshof van Gelmen en Engelmanshoven, het cijnshof van Halmaal, het cijnshof van Helchteren, het cijnshof van Emmeren in Hoepertingen, het cijnshof van Laar, het cijnshof *Achter het Backhuys* te Mechelen-Bovelingen, het cijnshof van Seny, het cijnshof van Staden in Sint-Truiden, het cijnshof van Villers-le-Peuplier, het cijnshof van Waterloos-Meer en het cijnshof van Webbekom.

Cijnshoven

Vanaf de middeleeuwen geven bezitters van grote domeinen delen daarvan in cijns uit aan anderen, die deze goederen bewerken en jaarlijks een vastgesteld deel van de opbrengst – de cijns – aan de oorspronkelijke bezitter afstaan. De inning van de cijnzen wordt toevertrouwd aan een cijnshof of laathof, of aan de voorzitter van zo'n hof: de cijnsmeier. Om een goed overzicht te houden van de bezitters van de cijnsgoederen – de cijnshouders – is de administratie van de cijnsgoederen aan de cijnshoven toevertrouwd. In hun gichtregisters registreren zij de inbezitneming van cijnsgoederen door nieuwe bezitters, verkoopakten, akten van rentecreatie en alle andere akten die betrekking hebben op deze goederen.

Een laathof is in principe samengesteld uit zeven laten en een meier. De meier vertegenwoordigt de heer van het hof. Wanneer een cijnshouder nalatig is bij het betalen van cijnzen of keuren, dan kan de meier voor het laathof vorderen dat de nalatige cijnshouder uit zijn cijnsgoed ontzet wordt, en dat dit goed opnieuw aan de heer toegewezen wordt. In dat geval treden de laten op als rechter. Ook andere geschillen over het bezit van cijnsgoederen worden voorgelegd aan het laathof waarvan het goed afhangt. Tijdens de 17de en de 18de eeuw wordt dit soort gerechtelijke procedures in praktijk gevoerd voor de schepenbank van de plaats waar het cijnsgoed gelegen is. Het laathof oordeelt enkel nog over de opportuniteit van de procedure alvorens naar de schepenbank door te verwijzen. Een secretaris verricht het schrijfwerk dat bij de activiteiten van het laathof te pas komt. In de regel is één van de laten tevens secretaris van het hof.

Cijnzen worden in geld of in natura betaald. De waarde van de verschuldigde cijnzen staat tijdens de 17de en de 18de eeuw niet meer in verhouding tot de waarde van het goed in kwestie. Vooral bij cijns uitgedrukt in geld ging het, ten gevolge van eeuwenlange devaluatie, nog slechts om symbolische bedragen. Cijnzen in natura – meestal in kapoenen of ***gesneden*** hanen – uitgedrukt, zijn wel waardevast, maar ook deze cijnzen zijn ten gevolge van de stijging van de productiviteit van het land vaak niet meer erg hoog.

Veel cijnsgoederen zijn niet alleen met cijnzen maar ook met een ***keur*** belast. Oorspronkelijk is een keur het recht van de heer van het cijnshof op een voorwerp of een dier uit de erfenis van een overleden cijnshouder. De keur is verschuldigd door de cijnshouder die het goed erft. Institutionele cijnshouders, zoals kloosters, broederschappen of ambachten die uiteraard nooit ***sterven***, worden verplicht om een sterfelijke keurdrager aan te stellen met het oog op de inning van de keur. Ook particuliere cijnshouders kunnen een jonge keurdrager aanstellen. Zo gebeurt het vaak dat cijnshouders die op middelbare leeftijd een cijnsgoed erven, hun zoon tot keurdrager aanstellen. Op die manier verlichten zij de keurlast voor hun zoon. Op die manier moet een zoon geen keur betalen als hij na het overlijden van zijn vader het goed erft. Maar natuurlijk moet de vader wel keur betalen als zijn zoon voor hem overlijdt.

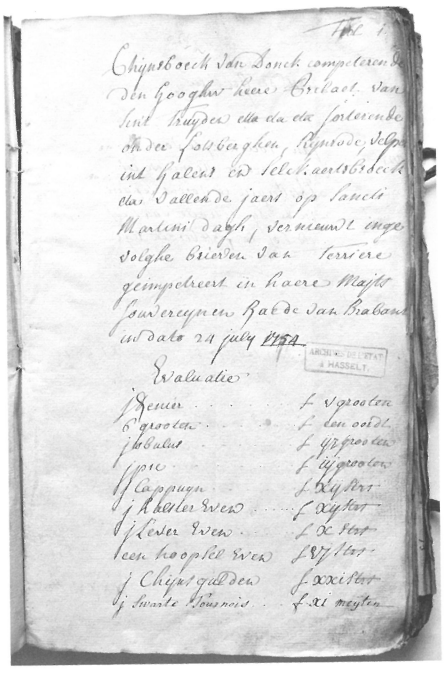
De plicht om een keur te betalen heeft een hoog loterijgehalte: leeft de keurdrager lang, dan is de bezitter van het goed voor lange tijd bevrijd van de last om de keur te betalen; sterft de keurdrager echter al na korte tijd, dan moet even snel opnieuw een keur betaald worden.

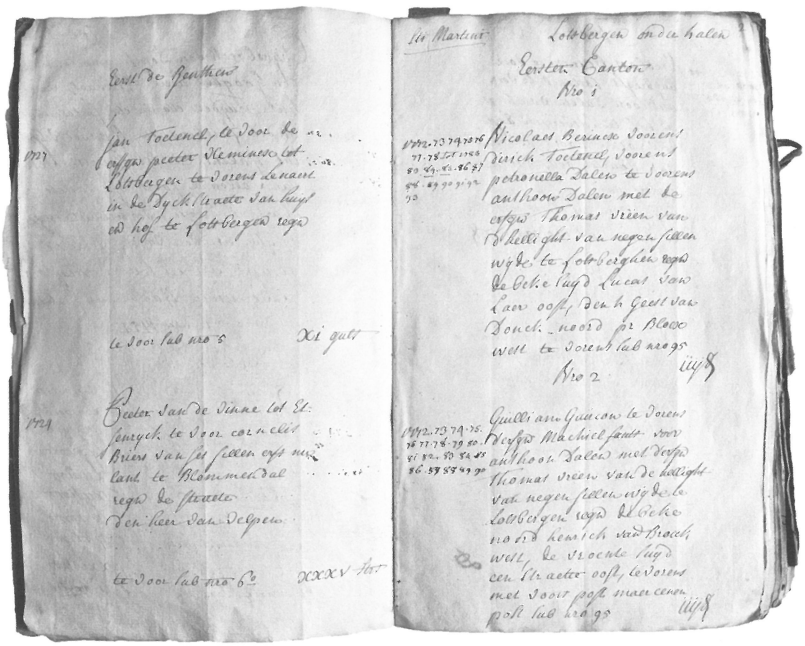
De meest voorkomende keuren zijn koekeuren en paardskeuren, die respectievelijk met een koe of een paard, of met de tegenwaarde ervan in geld, betaald moeten worden. Een keur wordt vaak met geld betaald. Het bedrag ligt vooraf niet vast, maar evolueert en staat in verhouding tot de waarde van het beste dier in de stal waarop de heer immers recht heeft. Indien de cijnshouder en de hofheer het niet eens raken over het bedrag, dan moet de hofheer genoegen nemen met één van de dieren uit de stal van de cijnshouder. Als de overleden keurdrager een waardevolle koe op stal heeft, dan is zijn erfgenaam beslist geneigd om meer te betalen om haar te kunnen behouden. In het andere geval kan hij de keurlast met minder geld afkopen.

2. Register735 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden.

In dit register werden de betalingen geregistreerd van cijnzen die de gebruikers van bepaalde landerijen in Loksbergen, Reinrode, Velpen, Halen en Zelk jaarlijks aan de abdij verschuldigd waren.
Dit register werd opgesteld in 1745 en bleef tientallen jaren in gebruik.
Omdat de cijnzen dateren van eeuwen daarvoor, zijn zij nog uitgedrukt in munten die in de middeleeuwen gebruikt waren, maar die in de tweede helft van de achttiende eeuw alleen nog bij verzamelaars te vinden waren. Daarom werd op het eerste blad van het register een overzicht gemaakt van die oude munten, met een aanduiding van de munten waarmee zij in 1754 betaald moesten worden.
Een *denier* bijvoorbeeld, was 5 *groten* waard, en 6 daarvan waren 1 koperen *oord* waard. Een *denier* was dus 5/6 van een *oord* waard.
Een *obulus* was 2,5 groten, of 5/12 van een *oord* waard.
Een *cijnsgulden* was 21 zilveren *stuivers* waard.

Op folio 2 van het register is te lezen dat Nicolaes Berincx de helft van 9 sillen weide in Loksbergen in gebruik had. Deze weide grensde ten zuiden aan de beek, ten oosten aan een stuk land van Lucas van Laer, ten noorden aan een stuk land van de armentafel of Heilige-Geesttafel van Donk, en ten westen aan land van een zekere Blocx. Hiervoor moest hij jaarlijks 4 denieren cijns betalen.
Om het terugzoeken van de historiek van dit perceel in oudere registers te vergemakkelijken, wordt ook vermeld dat het in het vorige register terug te vinden is onder het nummer 95, en dat de vorige bezitters ervan Dirick Toetenel, Petronella Dalen en Anthoon Dalen waren.
In de kantlijn is te zien dat de cijns betaald werd van 1772 tot 1793.

Leengoederen

Naast goederen die tegen een cijns zijn uitgegeven, beheert de abdij ook goederen die in *leen* zijn uitgegeven. Het beheer van die leengoederen is aan het *leenhof* van de abdij toevertrouwd. Wie een leengoed bezit moet daarvoor niet jaarlijks een betaling verrichten, maar hij moet de persoon of de organisatie van wie hij het leen houdt vooral trouw zijn, en helpen wanneer dat nodig is. Het in leen uitgeven van onroerend goed, het ter beschikking stellen van onroerend goed aan een ander in ruil voor trouw en bijstand, is een middeleeuws gegeven. Goederen die eens in leen zijn uitgegeven, blijven leengoederen, ook als de maatschappij verandert en voortaan grond tegen jaarlijkse betaling van een cijns uitgeeft of verpacht. Leengoederen kunnen zoals andere goederen vererfd of verkocht worden. De nieuwe bezitter neemt zowel het gebruiksrecht van het goed over als de verplichtingen ten opzichte van de persoon die het goed uitgeeft.

De bezitter van een leengoed wordt *leenman* genoemd. De persoon die het leengoed aan de leenman ter beschikking stelt, is de *leenheer*.

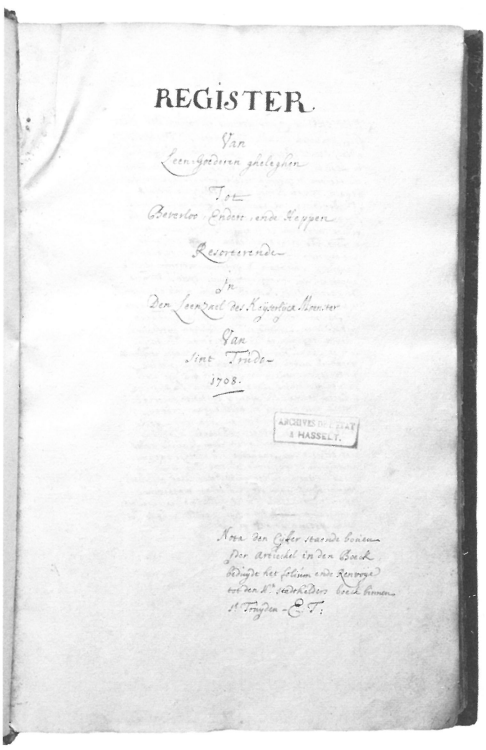
Tijdens de 17de en de 18de eeuw wordt van de leenman formeel nog wel trouw en bijstand gevraagd, maar eigenlijk is de betaling van de registratierechten bij verandering van leenman of leenheer belangrijker geworden. Wanneer een leenman overlijdt of zijn leengoed verkoopt, dan moet de nieuwe bezitter trouw zweren aan de leenheer, en bij die gelegenheid een registratierecht of *leenverheffingstaks* betalen. Ook wanneer er een nieuwe leenheer aantreedt, moeten de leenmannen hun eed van trouw vernieuwen en een registratierecht betalen.

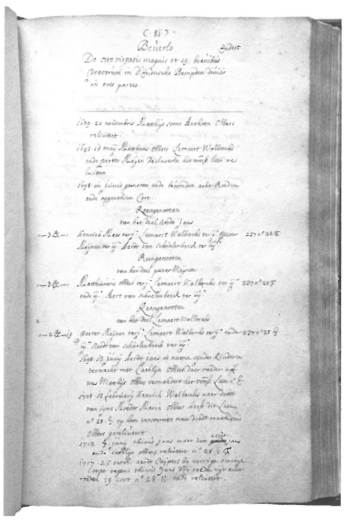
De administratie van de leengoederen van de abdij, het registreren van de bezitsoverdrachten en het bijhouden van het overzicht van de leenmannen, gebeurt door het leenhof van de abdij. Het *leenhof* is tevens bevoegd voor rechtspraak in geschillen over het bezit van de leengoederen van de abdij. Anders dan bij de cijnsgoederen, die door verschillende cijnshoven worden beheerd, heeft de abdij slechts één centraal leenhof, dat al de leengoederen, die van de abdij afhangen, beheert.

Zoals een cijnshof is samengesteld uit een meier en – in principe – zeven laten, zo is het leenhof samengesteld uit de *stadhouder* en zeven leenmannen.

3. Register 666 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In dit leenregister werden de leengoederen beschreven, die de abdij in Beverlo en Heppen in leen uitgegeven had, en waarvoor de bezitters wanneer zij zo een perceel verwierven, de abt als hun leenheer moesten erkennen, en een leenverheftaks betalen. Ook als er een nieuwe abt aan het hoofd van de abdij kwam waren zij hem een eed van trouw en de betaling van een leenverheftaks verschuldigd.

REGISTER

Op folio 81 wordt een leen in Beverlo, in het gehucht Endert beschreven. Het gaat om een leen dat bestaat uit drie percelen weide, gelegen in de *Endersche Bempden*, die samen 8 grote en 19 kleine roeden groot zijn. Aerdt Jans en Peeter Meijnen bezitten ieder een perceel van 3 grote roeden uit dit leen, en Leonaert Walborchs is de bezitter van het derde perceel dat 2 grote en 19 kleine roeden groot is. Om precies aan te geven om welke percelen het gaat, worden van ieder perceel de *reengenoten* opgegeven: de namen van de eigenaars van de belendende percelen. Voorts staat er dat Aerdt Jans zijn perceel bezit in naam van zijn kinderen, die dit van hun moeder geërfd hebben. Na het overlijden van Aerdt, wordt het op 7 juni 1712 in bezit genomen door Thiwis Jans, die het vijf jaar later verkoopt aan Aerdt Cuijpers. Het perceel van Leonaert Walborchs is in 1708 geërfd door Henrick Walborchs.

Hoewel de relatie tussen leenman en leenheer in het begin van de 18de eeuw eigenlijk zuiver zakelijk geworden is, blijft de eed van trouw aan de leenheer in gebruik. Het hierboven vermelde leenregister van Maurus vander Heyden bevat de eedformule die in 1707 gebruikt wordt.

De leenmannen zweren abt vander Heyden, de abdij en zijn opvolgers trouw te zijn, nooit iets tegen hen of hun belangen te zullen ondernemen, en hen naar best vermogen te zullen beschermen. Indien zij iets te weten komen dat de belangen van hun leenheer zou kunnen schaden, dan zullen zij hem dat melden. Verzwegen lenen – lenen waarvoor geen verhef meer gedaan wordt en waarvoor geen registratierechten meer betaald worden – zullen zij aan de stadhouder melden, en zij beloven om, als zij opgeroepen worden, in het leenhof te zetelen om recht te doen.

Den eedt voor de leenmannen

Ick N. sweere dat ick voortaen sal hoel ende getrouw sijn aen onsen Hooghwerdigen heere, heere Maurus vander Heyden, prelaet des Keijserlijcx Moenster en Heere der stadt St Truijden etcetera, sijnen convente ende successeuren, noch en sal tegens hem, sijne heeren, haer lieden leven, leden ende eere, raet oft daet gheven, noch eenighe conspiratie helpen maecken, maer sijnen persoon, eere ende goet naer mijn best vermogen beschermen ende bewaren, ja sulcx tot mijn kennisse gecomen sijnde 't sij met woorden oft schriften, bij daegen ende bij nachten, soo haest mij sal wesen mogelijck te openbaeren ende te kennen te gheven, mede sijne jurisdictie, rechten ende gerechticheden doen sal defenderen ende manntenеren, oock allen goeden raedt, daet ende bijstant naer mijn besten vermoghen mij van Godt verleent sijnde, helpen gheven, ende sijne secreten mij ghecommuniceert sijnde, sonder sijnen orloff niemant te openbaeren, allen verborghen, verswegen ende verduijsterde leenen die tot mijnen kennisse comen sullen aen onsen hooghwerdighen heere oft sijnen stadthelder te openbaeren, ende helpen goede justitie sonder gheveijnstheijt daertoe versoucht wesende, administreren ende voorts te doen dat eenen goeden leenman sijnen heere schuldigh is te doen. Dat swere ick, soo helpt mij Godt ende allen sijne heijligen.

Renten

Een veel belangrijker inkomstenbron voor de abdij bestaat uit de opbrengst van *renten*. Het bezit van een rente betekent dat men jaarlijks recht heeft op de betaling van een bepaald bedrag in geld of van een bepaalde hoeveelheid goederen, meestal rogge. De rente moet betaald worden door de bezitter van een bepaald onroerend goed. Dat goed, een woning bijvoorbeeld, of een stuk land, is *belast* met die rente. Wanneer stipte betaling van een rente achterwege blijft, dan kan de bezitter van de rente voor de schepenbank van de plaats waar het goed gelegen is, verzoeken in het bezit ervan gesteld te worden.

Renten kunnen op twee manieren tot stand komen. Enerzijds kan een weldoener aan de abdij een rente schenken Zo komt het wel eens voor dat mensen in hun testament vastleggen dat zij hun goederen aan hun erfgenamen nalaten, maar dat bepaalde percelen belast worden met een rente die door hun erfgenaam jaarlijks aan de abdij betaald moet worden.

Een andere mogelijkheid – die veel meer voorkomt – is dat de abdij geld uitleent. Wanneer men in de 18de eeuw en in de eeuwen daarvoor, toen er in onze streken nog geen banken actief waren, een belangrijke som geld uitleent, dan gebeurt dit vaak als rentekoop. Dat betekent dat de ontlener aan de lener een bepaald bedrag toevertrouwt, en dat hij in ruil daarvoor jaarlijks recht heeft op de betaling van een afgesproken rente, die in de regel overeenkomt met de intrest op het ontleende kapitaal. Als garantie voor een stipte betaling wordt de rente gevestigd op een onroerend goed van de lener, vergelijkbaar met de hypothecaire leningen van vandaag. Ook in dit geval kan degene die recht heeft op de rente, bij uitblijvende betaling, voor de schepenbank het bezit vorderen van het goed dat met de rente belast is. Anders dan bij een lening is het bij rentekoop niet de bedoeling dat het kapitaal terugbetaald wordt, hoewel die mogelijkheid wel bestaat. Vaak blijft de rente tientallen jaren of zelfs eeuwen bestaan, en blijven de opeenvolgende bezitters van het belaste goed verplicht de rente te betalen. Renten kunnen niet alleen doorgegeven worden, aan erfgenamen bijvoorbeeld, maar zij kunnen ook verkocht of weggeschonken worden.

4. Oorkonde 1038 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In deze oorkonde verklaren de richter en de leenmannen van het leenhof van Wouter Roese van Borgworm dat Reyner van Bedecoven uit Halle-Booienhoven een jaarlijkse rente van twee mud rogge verkocht heeft aan de abdij van Sint-Truiden. Namens de abdij hebben de koster Jan van Laere, en Jan Ranscart, de lekenmomber van de abdij, bezit genomen van die rente. De rente wordt gevestigd op een perceel grond van 25 roeden, dat afhangt van het leenhof van Wouter Roese, en dat gelegen is achter het paanhuis – de brouwerij – van Halle.
Deze verkoop houdt in dat de bezitter en de toekomstige bezitters van dit stuk grond jaarlijks aan de abdij twee mud rogge zullen moeten leveren, of jaarlijks de waarde daarvan in geld zal moeten betalen.

Oorspronkelijk was de oorkonde bezegeld met vijf zegels. Daarvan resten nu nog de zegels van Wouter Roese, Stas van Nysem en Dyeric van Halle.

ARCHIVES DU ROYAUME DE BELGIQUE
ARCHIVES DE L'ÉTAT A HASSELT

Tienden

Tot de zogenaamde feodale rechten, die in onze streek afgeschaft worden door de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving in 1795 en 1796, behoort ook het recht op *tienden*. Tot aan de Franse tijd zijn de meeste akkergronden in onze dorpen en steden tiendplichtig. Dat betekent dat iemand, een persoon of een organisatie, recht heeft op 10 %, of één tiende van de oogst van die gronden. Bij sommige tienden, zoals de hooitienden in Melveren, is het echter niet de gewoonte dat elke tiende hoop aan de tiendenaar toekwam, maar elke elfde hoop. In dat geval bedraagt de tiendenlast 9,09 % van de opbrengst.

Tijdens de 17de en de 18de eeuw zijn de tienden over het algemeen in het bezit van grote kerkelijke organisaties. De abdij van Sint-Truiden bezit tiendrechten in verschillende dorpen. Zij vormen één van de voornaamste delen van het vermogen van de abdij.

Niet alle gronden op het grondgebied van elk dorp zijn tiendplichtig. Met name de gronden in de dorpskern, waar de huizen en boerderijen liggen, met de bijhorende weiden, zijn niet aan het tiendrecht onderworpen. Op de kaart van de tiendenlanden in Borlo en Buvingen bijvoorbeeld, is te zien dat de bebouwde dorpskern niet met tienden belast is. Ook de gordel van weiden met fruitbomen, die nu nog te zien is rond de meeste Haspengouwse dorpen, is vrij van tienden. In Sint-Truiden valt het gebied binnen de wallen buiten de tiende. Ook de gebieden die tijdens de vroege middeleeuwen nog niet in cultuur gebracht zijn, de heidegebieden, de bossen en de beemden, zijn aan het einde van de 17de eeuw in een aantal gevallen niet met tienden belast.

Voorts is het zelden zo dat één organisatie – een abdij of een kapittel – al de tienden in een gemeente int. Borlo en Buvingen bijvoorbeeld, zijn in dit opzicht een uitzondering. In veel gevallen int één organisatie de tienden op bepaalde akkers, en zijn andere landerijen aan andere organisaties tiendplichtig. De kaart van de tiendenlanden van de abdij in Hoepertingen en Berlingen (kaart 15) geeft daarvan een mooi voorbeeld.

Het recht op de tienden moet letterlijk genomen worden. De tiendenaar heeft recht op één tiende van de oogst. Wie bijvoorbeeld graan gezaaid had, bindt het graan bij de oogst op in schoven, en zet die schoven in hopen van tien. Nadat het graan gemaaid en opgebonden is, heeft de tiendenaar een in het gewoonterecht vastgesteld aantal dagen de tijd om uit elke hoop van tien schoven één schoof te kiezen en die naar zijn eigen tiendenschuur te vervoeren. Nadat de tiendenaar langs geweest is, en zijne deel heeft ingeschuurd, mag de boer zijn vruchten naar zijn schuur voeren. De tiendenaar mag niet onbeperkt wachten met zijn schoven van het veld te halen. Onweer kan immers ook in schoven opgebonden oogst nog schaden, en daarom is het aantal dagen dat de boeren op de tiendenaar moeten wachten, beperkt. Voor de boeren komt het er op aan de tiendenaar niet meer dan 10 % van de oogst te laten. Om te voorkomen dat de tiendenaar uit elke hoop een schoof zou kunnen halen die dikker is dan de andere, proberen de binders het graan in elke schoof precies even dik te maken.

Aan het bezit van de tienden in een bepaalde plaats zijn dikwijls ook verplichtingen verbonden. Deze verplichtingen verschillen van plaats tot plaats. Een veel voorkomende verplichting is het doorstorten van een deel van de opbrengst aan de pastoor van het dorp. Het deel voor de pastoor was meestal één derde van de tienden. In Berbroek bijvoorbeeld, komt in de 18de eeuw jaarlijks één derde van de opbrengst van de tienden aan de pastoor toe, de overige twee derden zijn voor de abdij van Sint-Truiden. Voor de meeste pastoors vormt hun aandeel in de tienden de belangrijkste bron van hun inkomen. Er van uitgaande dat de tienden werkelijk 10 % van de opbrengst van de landbouw in een dorp bedragen, betekent één derde daarvan nog altijd 3,3 % of één dertigste van de opbrengsten. Een andere veel voorkomende verplichting van de tiendenaars is het onderhoud van het kerkschip en het leveren en onderhouden van de grote torenklok of *tiendenklok*.

Tienden kunnen geheven worden op alle veldvruchten. Wanneer een perceel in een tiendengebied ligt dan heeft de tiendenaar recht op één tiende van de opbrengst. De aard van de vruchten op dat veld speelt daarbij geen rol. Het grootste deel van het akkerareaal wordt jaarlijks met graan bezaaid, en levert dus graantienden op. Waar de beemden tiendplichtig zijn, worden hooitienden geïnd. Waar ook heidegrond of de wegkanten tot het tiendplichtige gebied horen, heeft de tiendenaar recht op 10 % van de opbrengst ervan. Aangezien de heide en de wegkanten vooral dienen voor de voeding van de schapen die er op geweid worden, halen de tiendenaars lammertienden op: één lam op de tien van elke kudde komt hen toe. Plaatselijke gewoonten regelen precies hoe die lammertienden geïnd worden. Op sommige plaatsen heeft de tiendenaar pas recht op een lam als er in een kudde tien lammeren geboren zijn. Elders geldt zijn recht al vanaf het zesde lam.

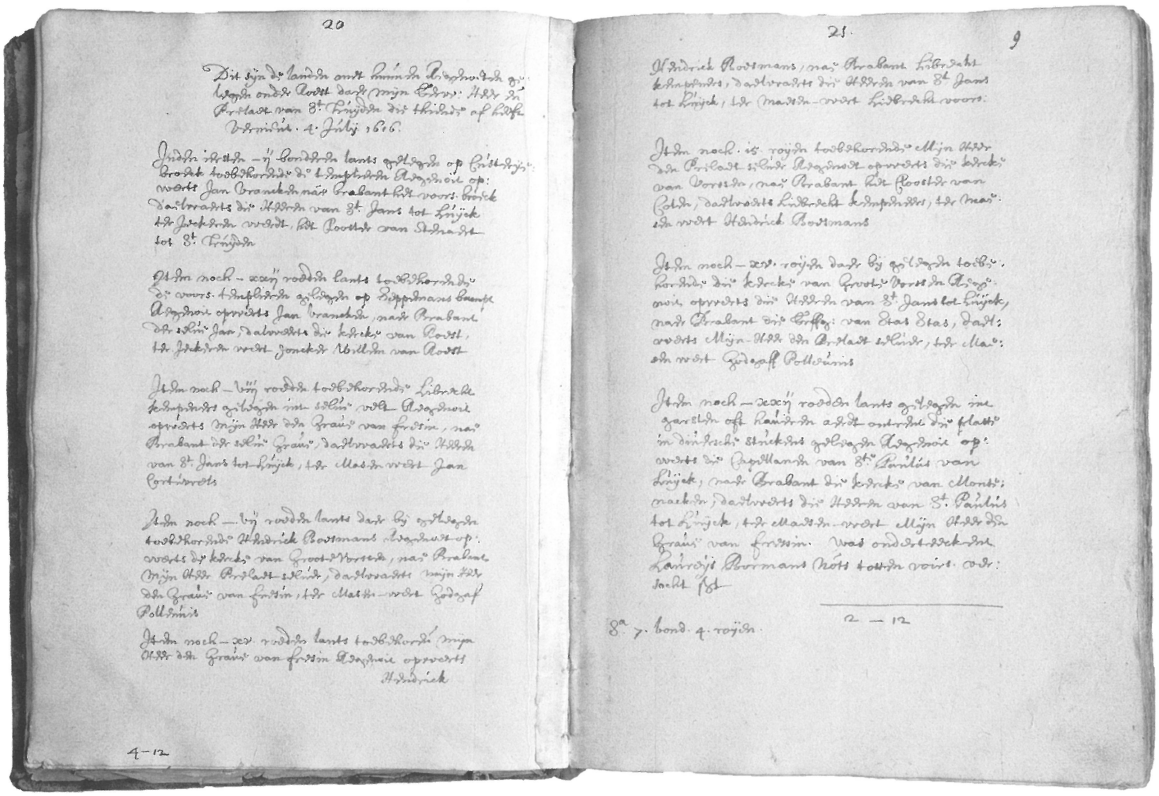
Bossen horen niet altijd tot het tiendengebied. Waar dat wel het geval is, heeft de tiendenaar recht op één tiende van hun opbrengst. Bossen leveren in de regel drie producten. Jaarlijks wordt dun *snoeihout* gewonnen, dat in

mutsaarden samengebonden wordt en dat dient om de broodovens heet te stoken. Het dikkere hout van elzen, essen, berken en hazelaars wordt om de vijf à zeven jaar tot *brandhout* verwerkt. De stronken laat men staan. Zij geven vanaf het volgende voorjaar nieuwe scheuten, die dan na vijf à zeven jaar opnieuw gekapt worden. De recht groeiende eikenbomen laat men staan en doorgroeien zodat zij als *timmerhout* gebruikt kunnen worden.

De bezitters van de tienden innen die niet altijd zelf. De abdij van Sint-Truiden int in zoveel dorpen tienden, dat de opbrengst ervan veel groter is dan het verbruik van de abdij. Daarom worden de tienden in de meeste gemeenten jaarlijks aan de meestbiedende verpacht. Op die manier is de abdij verzekerd van jaarlijkse inkomsten in geld, en blijf zij verlost van het werk veroorzaakt door het ophalen, het opslaan, het dorsen, en uiteindelijk het verkopen het uitgedorst stro en het graan. Waar de pastoors het recht hebben op een deel van de tienden, geven ook zij er nogal eens de voorkeur aan de tienden te verpachten. Wellicht kopen zij het meel voor hun eigen gebruik in een plaatselijke molen. Door hun graantienden te verpachten, voorkomen zij dat zij zelf een deel van de opbrengst van de akkers van hun parochianen moeten halen. Vooral in jaren waarin de oogst tegenvalt, is het ophalen van de tienden immers moeilijk te combineren met een succesvolle pastoraal.

5. Register 265 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In dit tiendenregister werd genoteerd welke landerijen ten voordele van de abdij met tienden belast waren. Op de bladzijden 20 en 21 staat een overzicht van de landerijen in Roost of Rosoux, waarvan de abdij recht had op één tiende van de opbrengst.

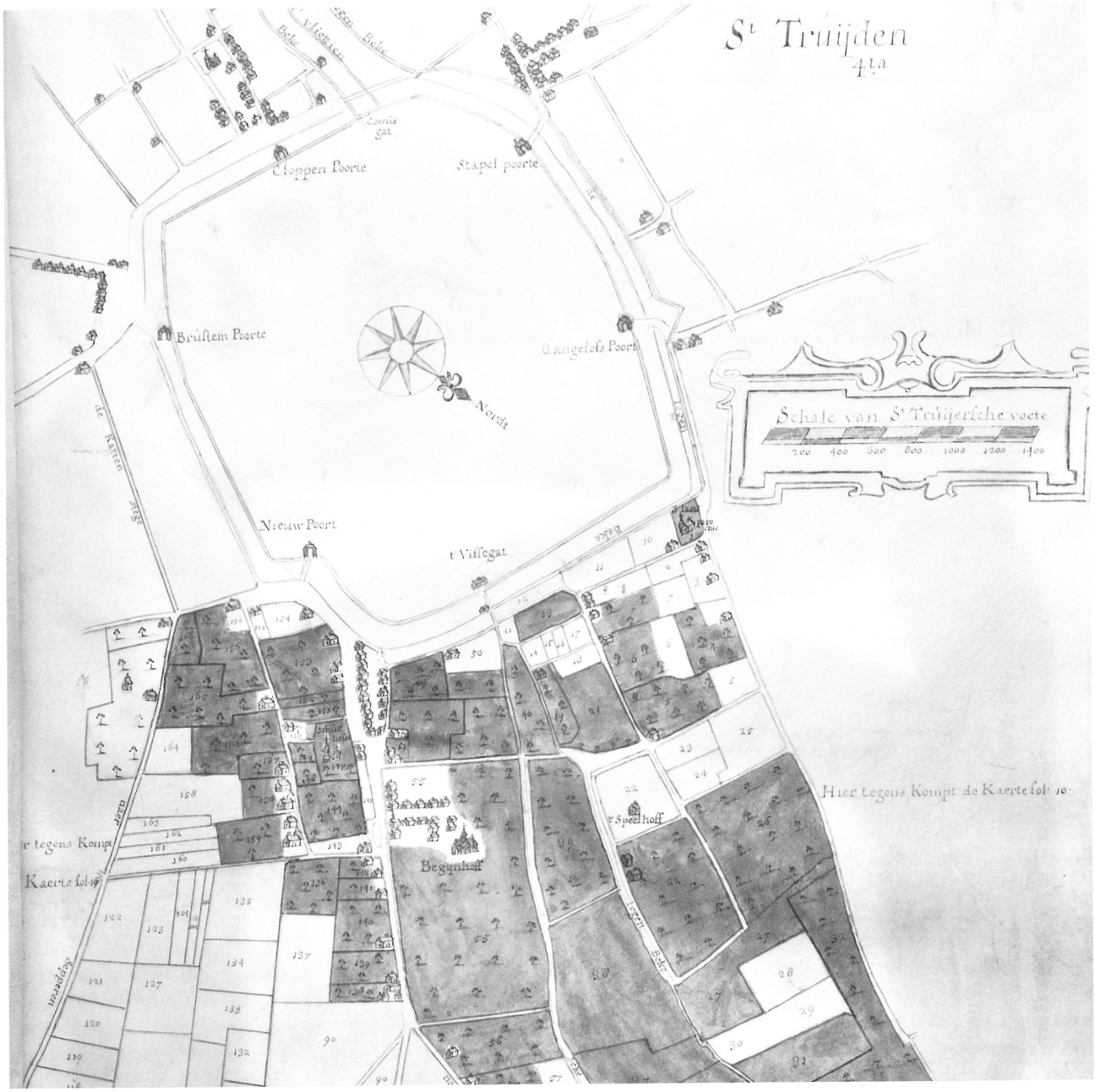
Landerijen en gebouwen

Landerijen en hoeves vormen het meest zichtbare deel van het patrimonium van de abdij. Dit bezit ligt verspreid over talrijke dorpen in de omgeving van Sint-Truiden, maar ook ver daarbuiten. Het is daarenboven ook ongelijk verspreid. Kaart 35 van deze atlas toont bijvoorbeeld dat een groot deel van de landbouwgrond in Borlo en Buvingen in het bezit van de abdij is, terwijl kaart 36 aangeeft dat het bezit van de abdij in Kortijs erg beperkt is. De voornaamste concentraties van abdijbezittingen liggen ten oosten van Sint-Truiden, in Melveren, bij het kasteel van Nieuwenhoven, in Halmaal, in Borlo en Buvingen, in Halle, in Donk, in Villers-le-Peuplier, in Helchteren, en in mindere mate in Kerkom, in Mielen-boven-Aalst, in Tichelrij bij Nieuwerkerken en in Seny.

HET BEHEER VAN HET DOMEIN

Om al de rechten en de goederen van de abdij goed te kunnen beheren, hadden de bestuurders van de abdij informatie nodig over de inhoud van haar rechten, en over de ligging, de grootte, de waarde en de gebruikers van haar goederen. In de loop van de eeuwen onderging het informatiesysteem dat daarvoor gebruikt werd ingrijpende veranderingen.

Oorspronkelijk stonden de rechten en de bezittingen van de abdij in oorkonden beschreven: vellen perkament waarop – soms in algemene termen – beschreven was welke rechten of bezittingen aan de abdij geschonken waren. In de regel waren die oorkonden voorzien van het zegel van de schenker, van de verkoper, of van de instelling – meestal een schepenbank of een laathof – waarvoor de schenking of verkoop afgehandeld was. Die oorkonden werden in speciaal daarvoor ontworpen meubels bewaard, meestal met laden die ieder de oorkonden betreffende de bezittingen in een bepaald dorp of in een bepaalde streek bevatten. Op de rug van de oorkonden werd een referentiecode aangebracht, die verwees naar de lade waarin de oorkonde thuishoorde.

6. Oorkonde 1090 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In deze oorkonde van 29 maart 1435 verklaren de meier en de laten van het hof van de Proost van Sint-Truiden dat Tielman Huesdens vier roeden akkerland bij Aalst verkocht heeft aan de Sint-Eucheriusgilde van Sint-Truiden. Namens de gilde wordt Johannes Spruyte in het bezit gesteld van het land in kwestie.
Een oorkonde is een document dat in de meeste gevallen op perkament geschreven is, en waarin een overeenkomst – in dit geval een koop – is vastgelegd. Deze koop werd gesloten voor het hof van de Proost van Sint-Truiden, omdat het goed dat hier verkocht wordt, van dat hof afhing.
Om de inhoud van de overeenkomst vast te leggen, werd zij in deze oorkonde beschreven, en om de echtheid ervan te garanderen hebben de schout van Sint-Truiden, Lambrecht van Wersengeys, en vier rechters of schepenen van de schepenbank van de stad , Art Waerniers, Henrick int Scep, Jan Abertyns en Stas van Nysem hun zegel aan de oorkonde bevestigd.
Een *zegel* is een stempel, en iedere schepen had zo zijn eigen stempel. Die stempels waren in metaal gemaakt, en onder meer omwille van de slechte kwaliteit van de inkt die destijds gebruikt werd, kon daarmee niet op perkament gestempeld worden. Daarom werden aan de onderzijde van de oorkonde, op reepjes perkament die van een verknipte oorkonde afkomstig waren, bolletjes was bevestigd, waarin dan de zegels geduwd werden.

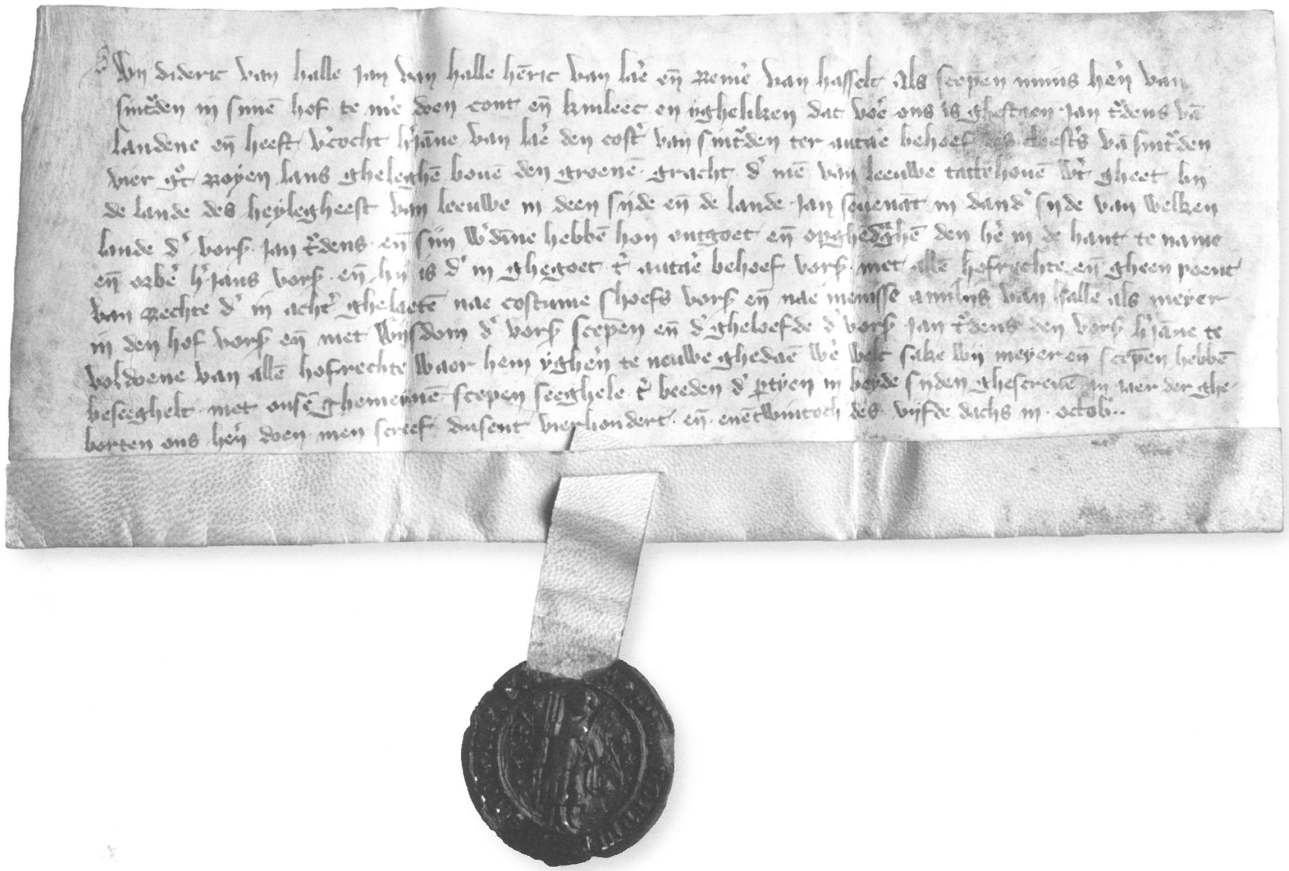

7. oorkonde 1033 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In deze oorkonde van 5 oktober 1421 verklaren de schepenen van het hof van Meer in Halle-Booienhoven dat Jan Trudens van Landen vier roeden land verkocht heeft aan de abdij. Die vier roeden liggen aan de weg van Zoutleeuw naar Attenhoven. In haar naam heeft Janne van Laere, de koster van de abdij, officieel bezit genomen van de verkochte grond.

Anders dan het hof van de Proost, heeft het hof van Meer een eigen zegel. Daarom is deze oorkonde niet bezegeld met de persoonlijke zegels van de schepenen, maar met het zegel van het hof.

Bij elke aankoop of schenking van een stuk grond kreeg de abdij zo een oorkonde. Na verloop van tijd groeide de oorkondenverzameling van de abdij uit tot een collectie van duizenden van deze oorkonden. Er was een grote kast nodig, met veel vakken, om al die oorkonden te klasseren en alleen een informatiespecialist vond er zijn weg in.

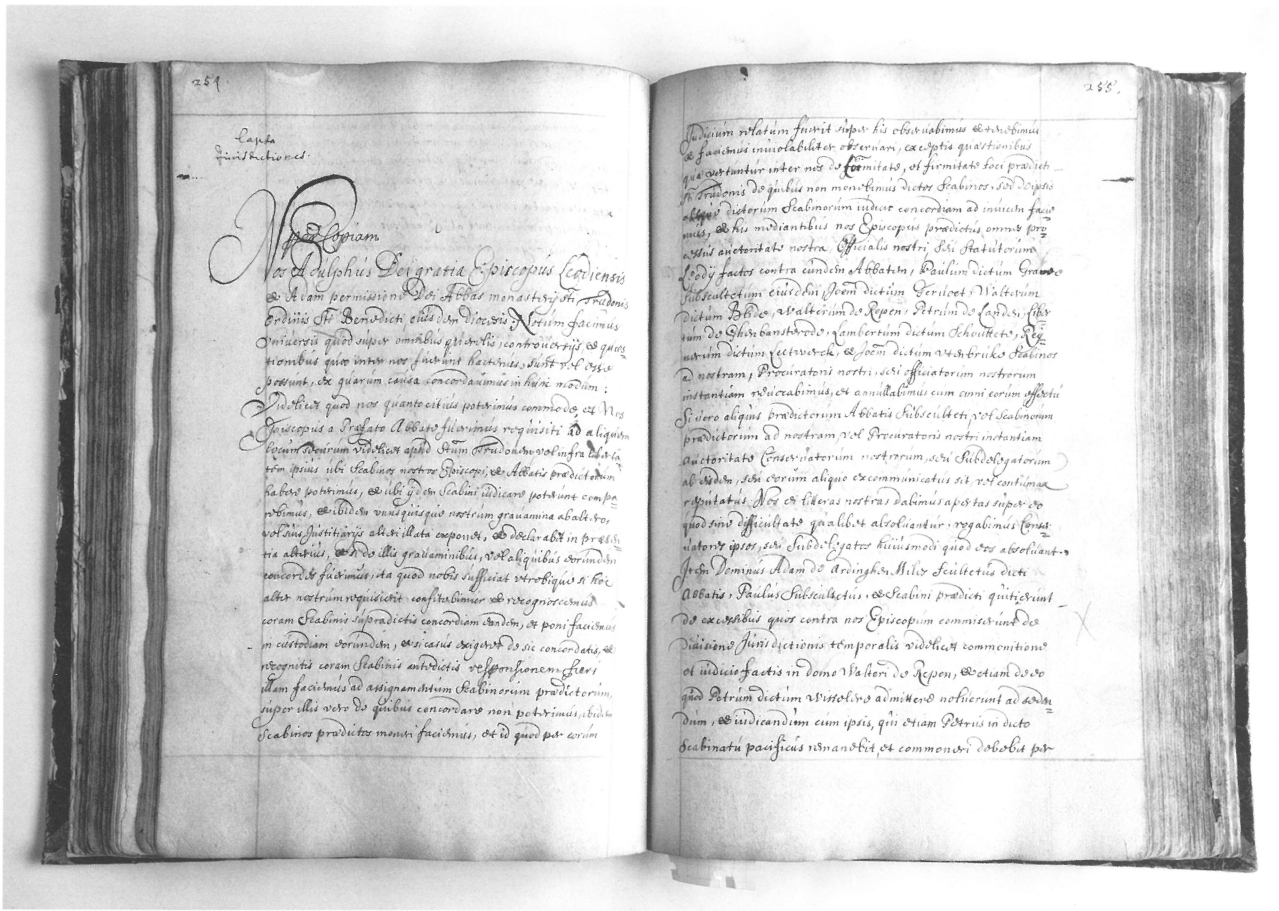

Later werden die oorkonden overgeschreven in perkamenten of papieren registers of *cartularia*, zodat de informatie die in de oorkonden opgeslagen lag niet langer in een kast, maar in een boek opgezocht kon worden. Indien nodig, voor een inspectie ter plaatse bijvoorbeeld, kon men zo een boek ook meenemen, of men kon een register aanleggen met afschriften van oorkonden over de goederen in een bepaalde plaats, waarvan het beheer aan een specifieke rentmeester toevertrouwd was. Het oudste *cartularium* in het archief van de abdij van Sint-Truiden dateert van de 14de eeuw. De meeste echter dateren uit de 16de en de 17de eeuw.

8. Register 229 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

In dit register werd de inhoud van een honderdtal oorkonden die te maken hadden met bestuurlijke rechten van de abt en de abdij, overgeschreven. Van dan af was het niet meer nodig de originele oorkonden op te zoeken, mar volstond het om dit boek te doorbladeren wanneer men de inhoud van een vroegere overeenkomst in dat verband wilde kennen.
Door achteraan in het register een index op te nemen werd het *cartularium* nog gebruiksvriendelijker.

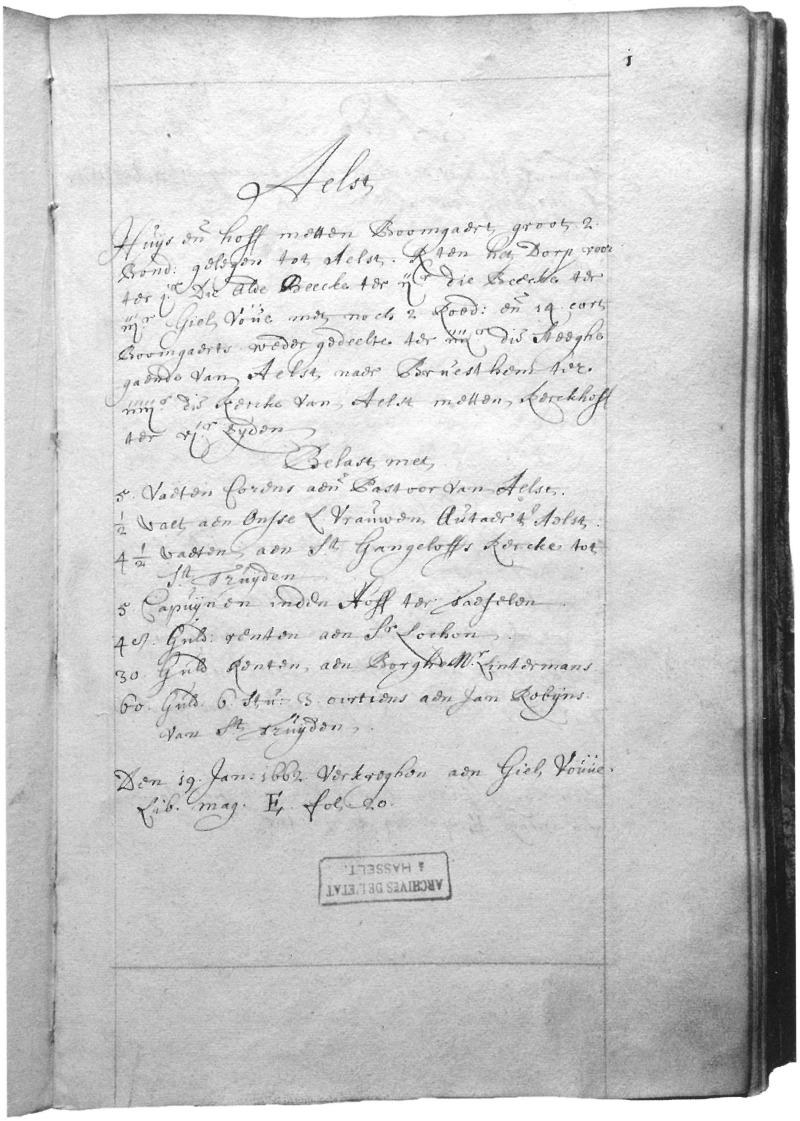
Op de bladzijden 254-256 werd een overeenkomst geregistreerd die bisschop Adolfus van Luik en abt Adam van Sint-Truiden op 15 mei 1327 sloten over hun wederzijdse rechten bij het benoemen van schepenen of rechters in Sint-Truiden.

Uit de 17de eeuw zijn een aantal registers bewaard waarin de goederen van de abdij beschreven worden. In plaats van een eeuwenoude oorkonde te kopiëren, werd hier het stuk grond in kwestie beschreven zoals het er uitzag op het moment dat het register werd aangelegd. Om het zo juist mogelijk te situeren werden de *reengenoten*, de belendende eigenaars vermeld. Op iedere bladzijde werd één goed beschreven, en er bleef voldoende plaats over om nieuwe beheersinformatie over het goed bij te schrijven: de data van de verpachtingen bijvoorbeeld, de bedragen waarvoor het goed verpacht werd, of nog de namen van de pachters.

9. Register 263 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

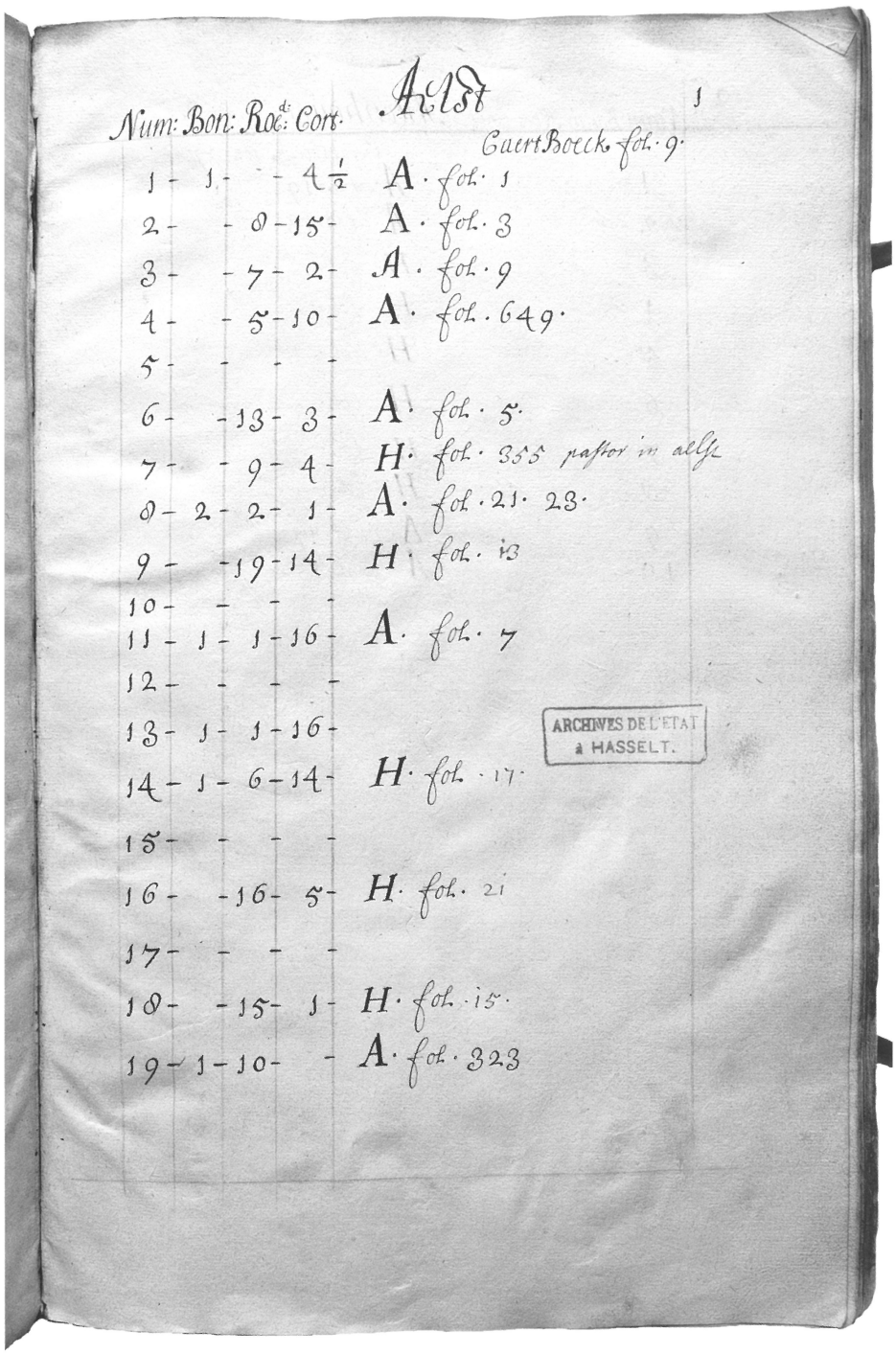
In dit register zijn de bezittingen van de abdij, per gemeente geordend, ingeschreven. Op folio 1 staat de beschrijving van een huis en een boomgaard in Aalst. Het geheel is 2 bunders groot, en om het goed te situeren wordt vermeld dat het langs de Aldebeek ligt, en wie de bezitters van de belendende percelen zijn.
Voorts lezen we dat het goed belast is met diverse jaarlijkse renten: 5 vaten koren aan de pastoor van Aalst, een half van aan het Onze-Lieve-Vrouwaltaar in de kerk van Aalst, 4,5 vaten aan de Sint-Gangulfuskerk in Sint-Truiden, 4 gulden aan de heer Lochon, 30 gulden aan burgemeester Lintermans en 60 gulden, 6 stuivers en 3 oord aan Jan Robijns, en tot slot is het goed nog belast met een jaarlijkse cijns van 5 kapoenen te betalen in het cijnshof Ter Tafelen.
De abdij heeft dit bezit op 19 januari 1662 verworven van Giel Vouue, en de betreffende akte is terug te vinden in cartularium E, folio 20.

De atlassen met de bijhorende leggers zijn een volgende stap in de vernieuwing van het informatiesysteem van de beheerders van de abdijgoederen. In plaats van de ligging van een perceel met woorden te beschrijven, en bijvoorbeeld de aangrenzende bezitters op te sommen, werd het perceel getekend op een kaart met voldoende herkenningspunten om het ondubbelzinning te kunnen identificeren. Op de kaart en in de legger werd ook de oppervlakte van elk perceel vermeld, en het gebruik van kleuren liet toe aan te geven of het over akkerland, weiland, bossen, vijvers of nog andere landerijen ging. In de legger was ook plaats om eventueel andere gegevens op te nemen die voor het beheer van belang waren.

10. Register 272 uit het archief van de abdij van Sint-Truiden

Dit is de *legger* die bij de kaartenatlas van 1697 hoort. Op deze bladzijde worden landerijen beschreven die voorkomen op kaart 9.
Het eerste perceel bijvoorbeeld, is 1 bunder en 4,5 kort groot. Informatie over de verwerving van dit perceel werd gekopieerd in *cartularium* A, op het eerste folio.
Het tweede perceel is 8 roeden en 15 kort groot, en wie er meer over wil weten kijkt best in hetzelfde *cartularium*, op folio 3.

VIER ATLASSEN

De atlas van de abdijgoederen door Lambrecht Warnouts bestaat in vier exemplaren. Drie exemplaren zijn op papier gemaakt, het vierde op perkament. Van de drie papieren exemplaren zijn er twee ingebonden en één is losbladig bewaard. Het perkamenten exemplaar is eveneens ingebonden. Tegenwoordig worden alle vier exemplaren in het Rijksarchief te Hasselt bewaard.

De kaarten in de tweede atlas op papier vertonen de sporen van intensief gebruik. Met name de benedenhoeken van de meeste kaarten zijn vervuild. Schimmelsporen op de kaarten van het losbladige exemplaar geven aan dat het ooit in onaangepaste, te vochtige omstandigheden bewaard werd.

De percelen werden met grauwe inkt getekend en met een vrij beperkt kleurenpalet ingekleurd. Bossen en woeste gronden zijn op een voor die tijd conventionele manier aangeduid. De gebouwen - huizen, hoeves, kerken, kapellen, kastelen - zijn eveneens op een conventionele manier aangeduid en geven slechts bij hoge uitzondering een rudimentair idee over het reële uitzicht.

Elke kaart is vergezeld van een beknopte tekst, die aanvangt met een fraaie initiaal in diverse soorten fraai penwerk, waarin kort het tot stand komen van de kaart uitgelegd wordt. Deze teksten zijn nadien door landmeter Lambrecht Warnouts eigenhandig ondertekend. In enkele gevallen, zoals op kaart 1, werd hieraan een korte nota toegevoegd met bijkomende informatie over het kleurgebruik.

De kaarten in de perkamenten atlas zijn niet alleen kleiner dan deze in de overige atlassen maar ook de gebruikte lengtemaat - Sint-Truidense roeden in plaats van Luikse roeden - verschilt. De afwijking in de oriëntatie van de plannen kan wellicht voor een deel verklaard worden doordat de plannen in de perkamenten atlas vertikaal staan terwijl deze van de papieren atlassen horizontaal geplaatst zijn. Ondanks verschillende overeenkomsten blijft voorlopig onduidelijk hoe de perkamenten atlas zich verhoudt tot de papieren exemplaren.

Bij elke kaart in de papieren atlassen hoort een dubbele verwijstabel waarin alle afgebeelde percelen numeriek opgesomd worden. In de eerste tabel worden de afmetingen van de percelen gegeven in roeden van 20 voet - conform de kaarten - in de tweede tabel worden de afmetingen gegeven in roeden van 16 voet.

De tabellen bestaan ieder uit vier kolommen, respectievelijk onder de letters *G*, *B*, *D* en *R*. Onder de letter G kan men het nummer (*G*etal) lezen dat het perceel in kwestie op de kaart draagt. In de kolommen B, D en R wordt de oppervlakte van elk perceel gegeven, uitgedrukt in *Bunder*, *Dagwand* en *Roede*, waarbij 100 roeden één dagwand vormen, en 4 dagwand één bunder.

In de legger bij de kaarten wordt de oppervlakte van de percelen uitgedrukt in bunder, roeden en *cortroeden*, waarbij 20 *cortroeden* één roede vormen, en 20 roeden één bunder.

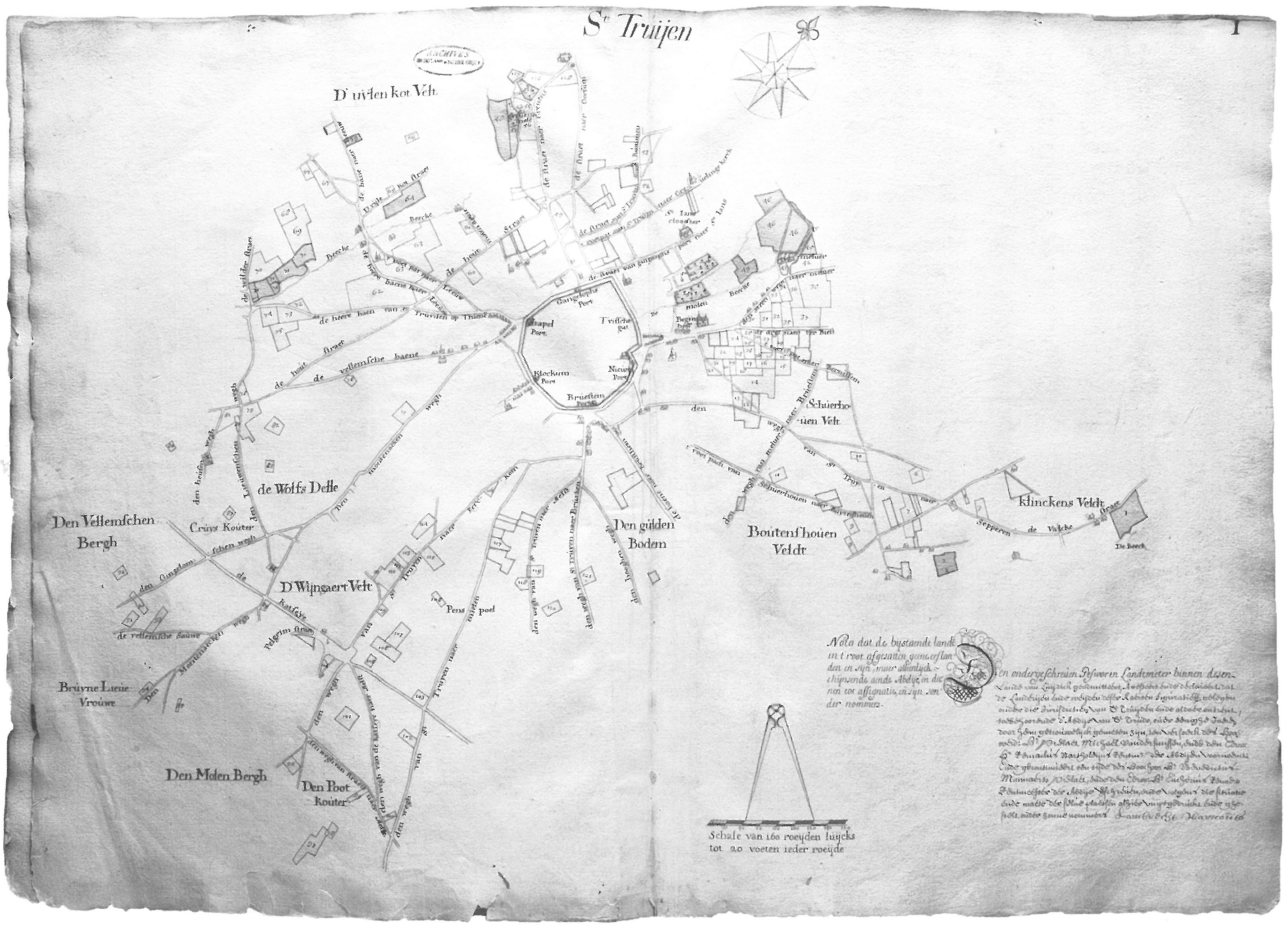
In de omgeving van Sint-Truiden is voor de invoering van het decimale stelsel de voet van Sint-Lambertus de basislengtemaat. De lengte van de voet van Sint-Lambertus komt overeen met 0,291796 m. Andere gangbare lengtematen waren de voet van Sint-Hubertus van 0,294698 m, of de voet van Onze-Lieve-Vrouw of van Maastricht van 0,27988 m. In Sint-Truiden komt één lopende roede overeen met 16 voeten of 4,6687 m. Een vierkante *cortroede* meet 16 voeten op 16 voeten, of 4,6687 x 4,6687 m is dus 21,7967 m^2 groot. Een roede meet 20 *cortroeden* of 435,9351 m^2. Een bunder meet 20 roeden of 8718,7036 m^2. In Helchteren en Houthalen is de roede overigens even groot als in Sint-Truiden, terwijl de *cortroede* elders in het kanton Peer 20 voet meet in plaats van 16. In Donk meet de cortroede eveneens 20 voeten.

Omdat in sommige dorpen de roede van 16 voeten gebruikelijk is, en elders de roede 20 voeten telt, geeft de landmeter op de kaarten de oppervlakten van de percelen in beide maten.

11. St Truyden
Kaart 1

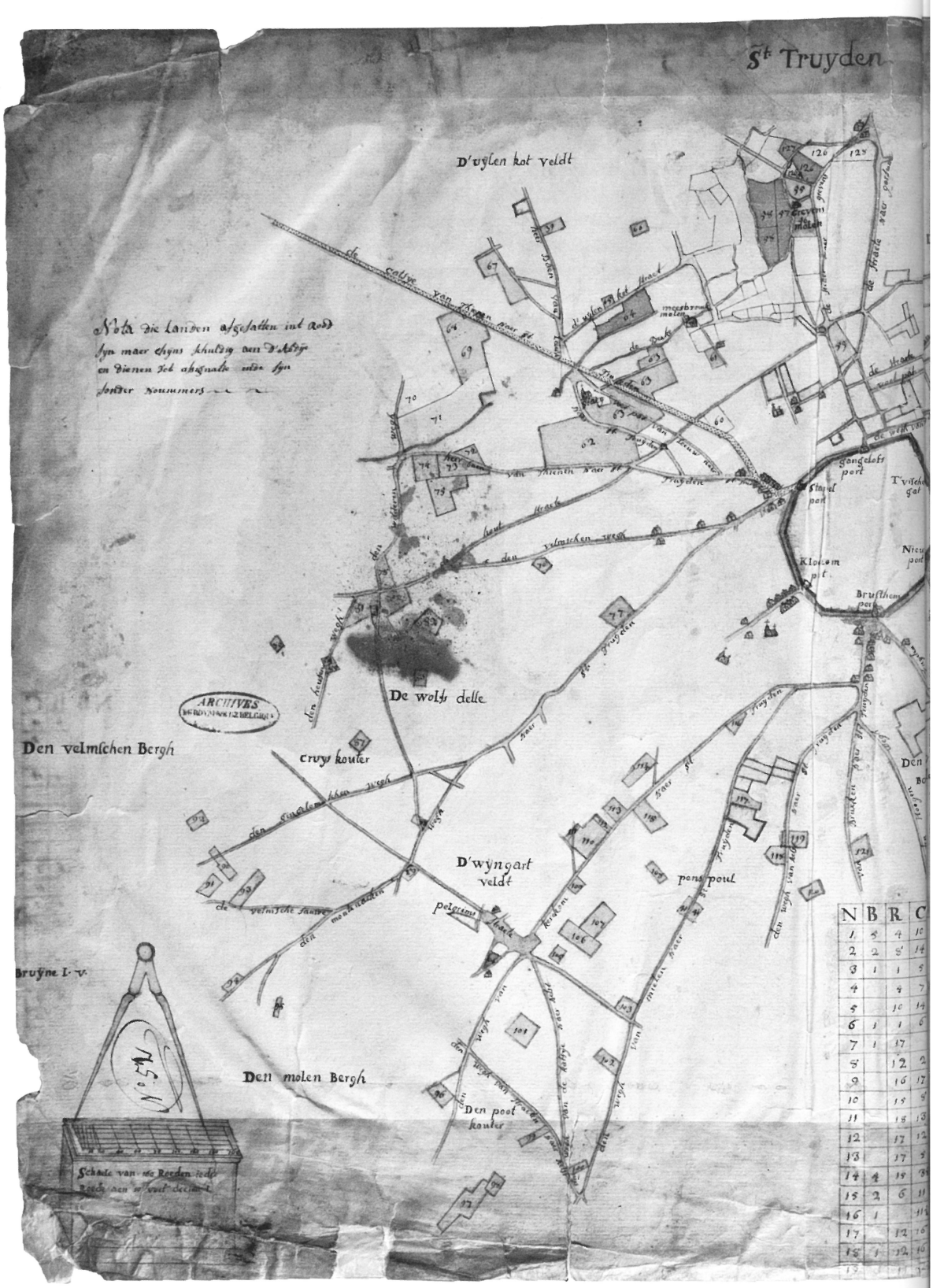
Verspreid rond de stad liggen tientallen losse percelen uit het bezit van de abdij. Grotere goederencomplexen liggen ten oosten van de stad, in de onmiddellijke omgeving van het begijnhof en ten westen van de stad bij het kerkje van Stayen.

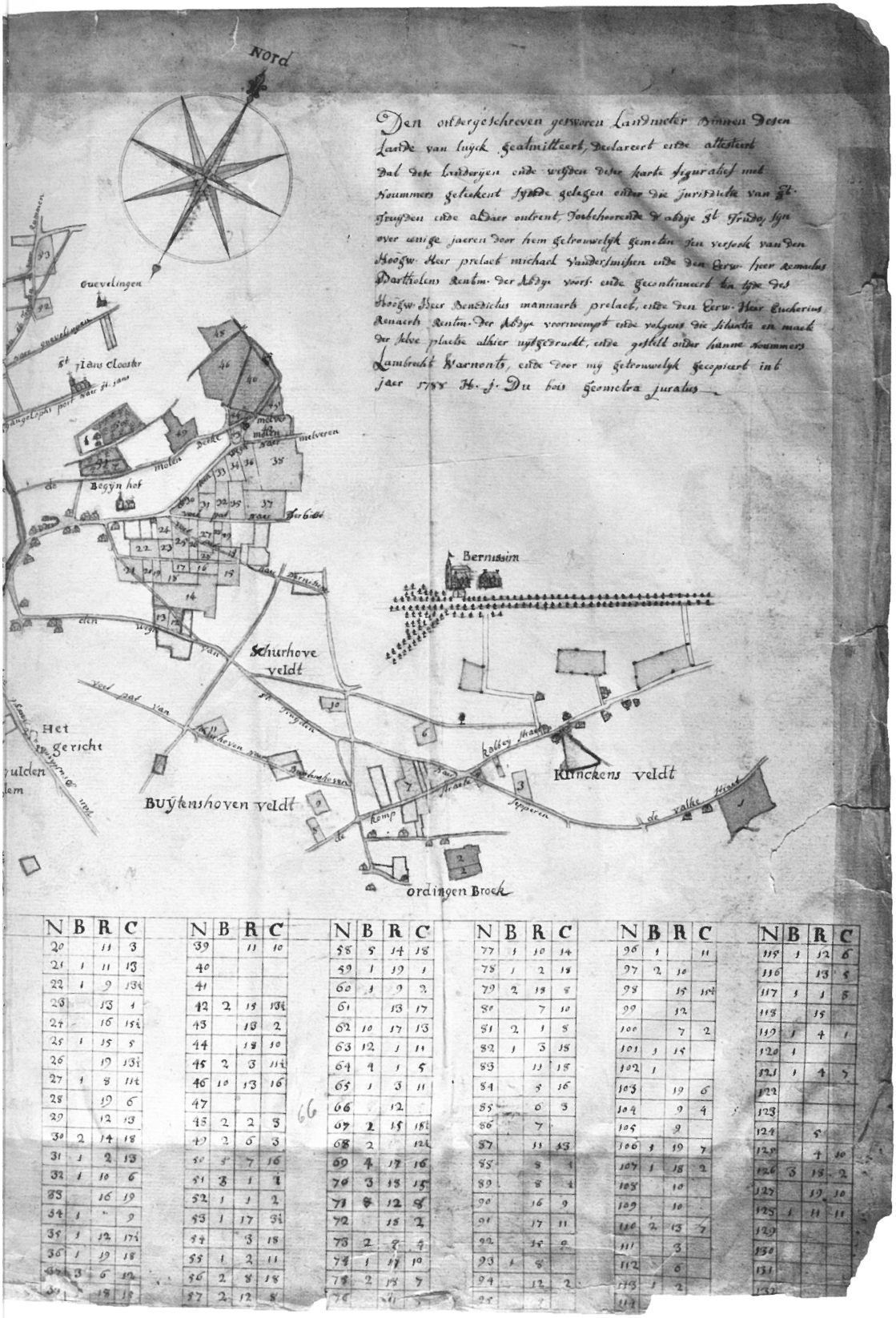
Om de situering van de percelen te verduidelijken, heeft de landmeter de meest opvallende herkenningspunten in de omgeving op zijn kaart opgenomen zoals de stadswallen met de poorten: de Stapelpoort, de Sint-Gangulfuspoort, de Nieuwpoort, de Brustempoort en de Clockempoort. Aan de oude heerbaan naar Zoutleeuw ligt nog het voormalig kerkje van Stayen. Ten westen van de Stapelpoort ligt de volmolen aan de Molenstraat, stroomopwaarts ligt de Stayenmolen en stroomafwaarts de Grevensmolen. Een andere Molenbeek – nu de Cicindria – verlaat de stad langs het Vissegat, en vloeit tussen het domein Speelhof en het Begijnhof, om in Melveren de Melvermolen aan te drijven.
Uit de Stapelpoort vertrekken de heerbanen naar Tienen en naar Zoutleeuw, en de wegen in de richting van Velm – die langs Bevingen leiden – en van Montenaken. Van de Brustempoort leiden wegen naar Kerkom, naar Mielen-boven-Aalst, naar Aalst en naar Brustem, en verder naar Luik en Tongeren. Via de Nieuwpoort bereikt men de wegen naar Melveren en naar Zepperen. Langs de Sint-Gangulfuspoort bereikt men Gorsem, Rummen en dichterbij Guvelingen.
Opmerkelijk is de beginnende lintbebouwing langs de wegen die de stad in alle richtingen verlaten. Ten oosten van de stad is er enige bebouwing in de richting van Zepperen, bij het Ordingenbroek en het Klinckensveld.
Ten noordwesten van de Stapelpoort ligt het Catharinaklooster, ten zuidwesten ervan ligt de kapel van Ziekeren, buiten de Clockempoort ligt de oude Sint-Pieterkerk, en buiten de Nieuwpoort liggen de kerk van Schuurhoven en het begijnhof. Op de noordwestelijke hoek van de stadswallen ligt de Sint-Janskerk, en verderop het Sint-Jansklooster en ten noordwesten daarvan het kerkje van Guvelingen.
De tekenaar heeft de akkers van de abdij bruin ingekleurd, en de weilanden groen. De percelen waarvan de abdij niet de bezitter is, maar waarvan de bezitters aan de abdij een jaarlijkse cijns verschuldigd zijn, heeft hij rood gekleurd.

12. St Truyden
Kaart 1 van de losbladige atlas, getekend in 1788

Deze kaart stelt hetzelfde gebied voor als de vorige, maar zij is aangevuld met onder andere de Steenweg naar Tienen en de commanderij van Bernissem.
Zij werd in 1788 gemaakt door gezworen landmeter H.J. Du Bois naar een nu verloren origineel van de hand van Lambrecht Warnouts.

N	B	R	C
20		11	3
21	1	11	13
22	1	9	134
23		13	1
24		16	154
25	1	15	5
26		19	134
27	1	8	114
28		19	6
29		12	13
30	2	14	18
31	1	2	13
32	1	10	6
33		16	19
34	1		9
35	1	12	174
36	1	19	18
37	3	6	14
38	1	18	18

N	B	R	C
39		11	10
40			
41			
42	2	19	134
43		18	2
44		18	10
45	2	3	114
46	10	13	16
47			
48	2	2	5
49	2	6	3
50	3	7	16
51	3	1	1
52	1	1	2
53	1	17	34
54		3	18
55	1	2	11
56	2	8	18
57	2	12	8

N	B	R	C
58	5	14	18
59	1	19	1
60	1	9	2
61		13	17
62	10	17	13
63	12	1	11
64	9	1	5
65	1	3	11
66		12	
67	2	15	18
68	2		12
69	4	17	16
70	3	18	15
71	8	12	8
72		15	2
73	2	8	4
74	1	17	10
75	2	15	7
76		11	

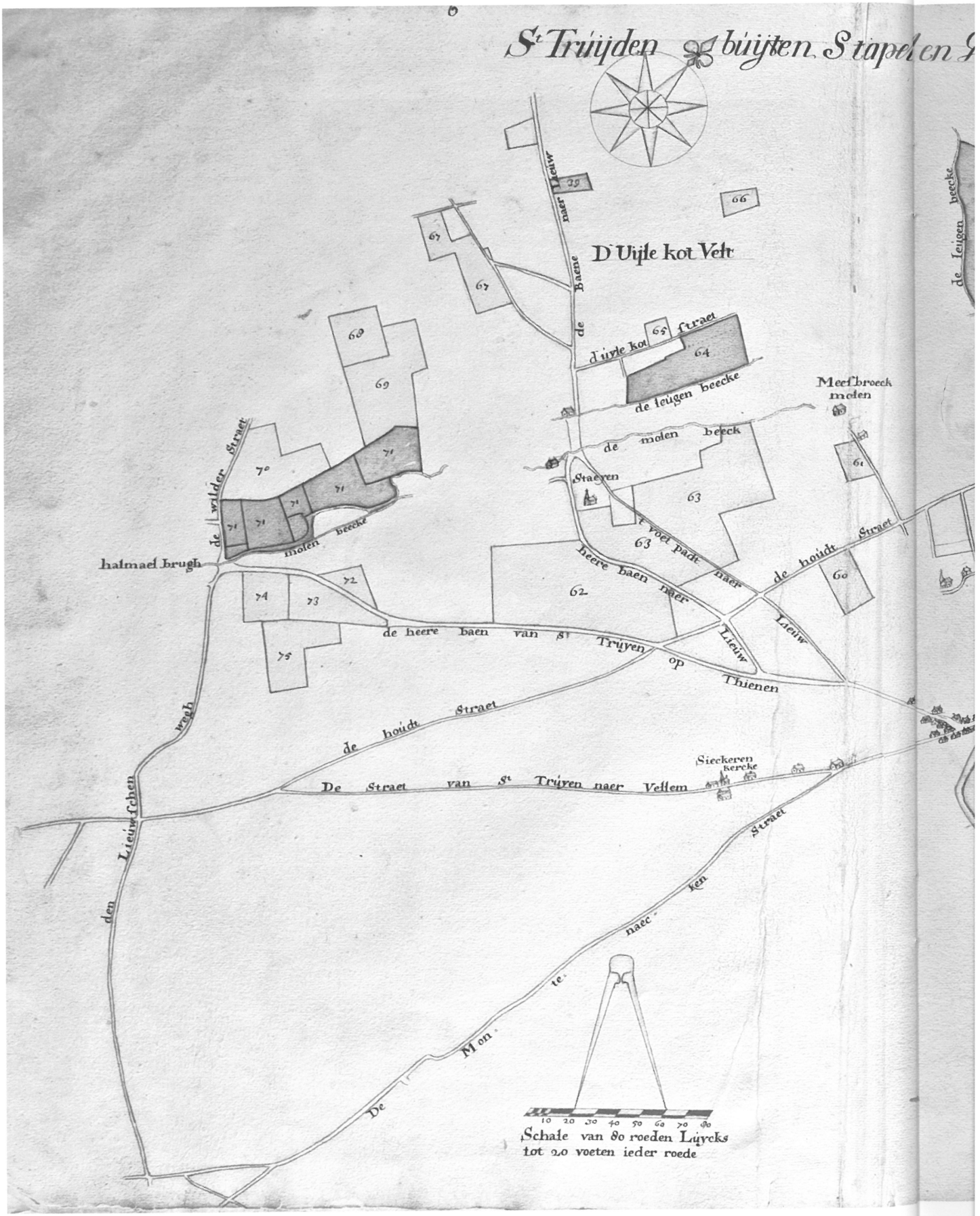
N	B	R	C
77	1	10	14
78	1	2	18
79	2	18	8
80		7	10
81	2	1	8
82	1	3	18
83		13	18
84		5	16
85		0	3
86		7	
87		11	13
88		8	4
89		8	4
90		16	9
91		17	11
92		14	0
93	1	8	
94		12	2
95		7	

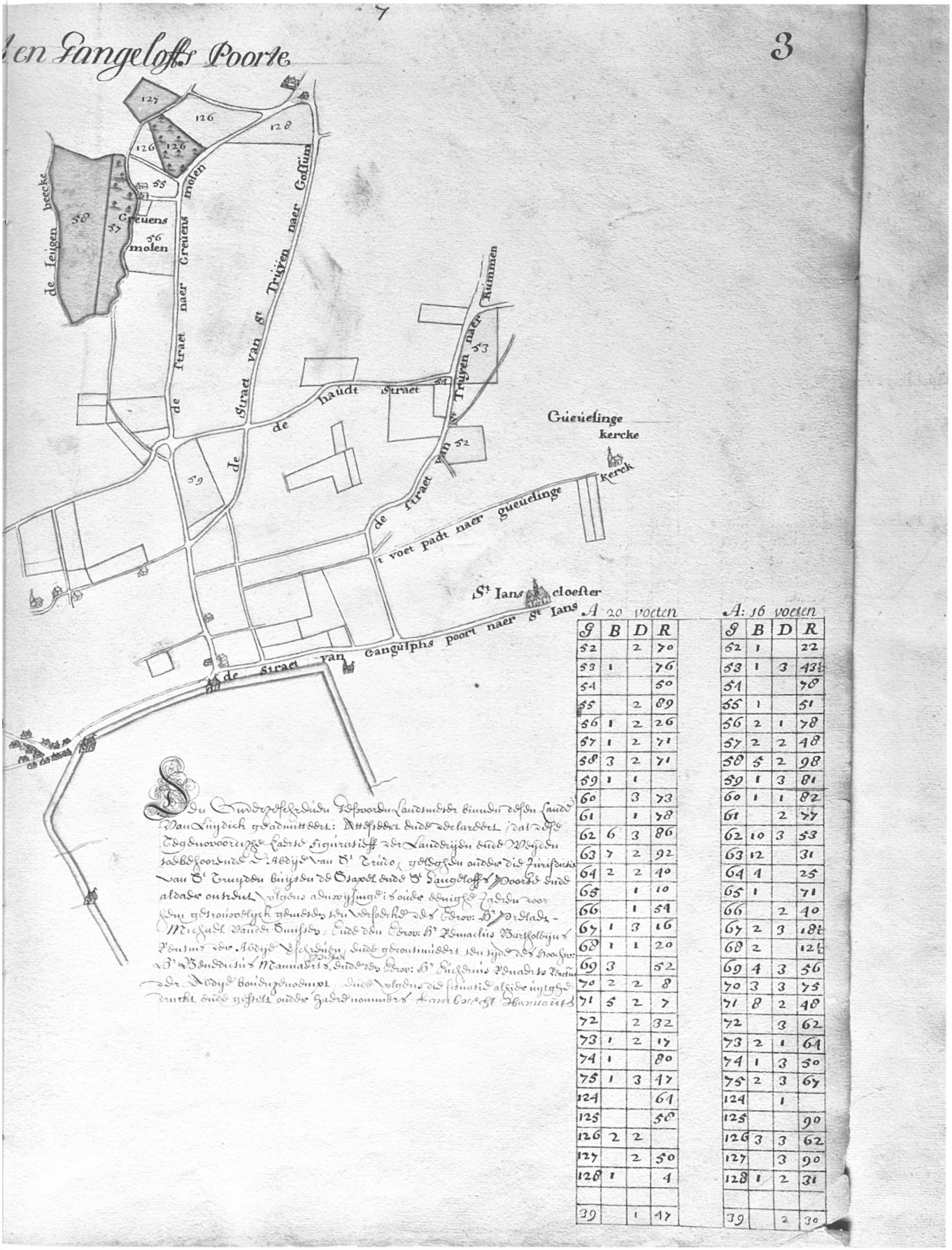
N	B	R	C
96	1		11
97	2	10	
98		15	104
99		12	
100		7	2
101	1	15	
102	1		
103		19	6
104		9	4
105		9	
106	1	19	7
107	1	18	2
108		10	
109		10	
110	2	13	7
111		3	
112		0	
113	1	2	
114			

N	B	R	C
115	1	12	6
116		13	5
117	1	1	8
118		15	
119	1	4	1
120	1		
121	1	4	5
122			
123			
124		5	
125		4	10
126	3	18	2
127		19	10
128	1	11	11
129			
130			
131			
132			

13. St Truyden buijten Stapel en Gangeloffs Poorte

Deze kaart toont een uitvergroot deel van kaart 1.

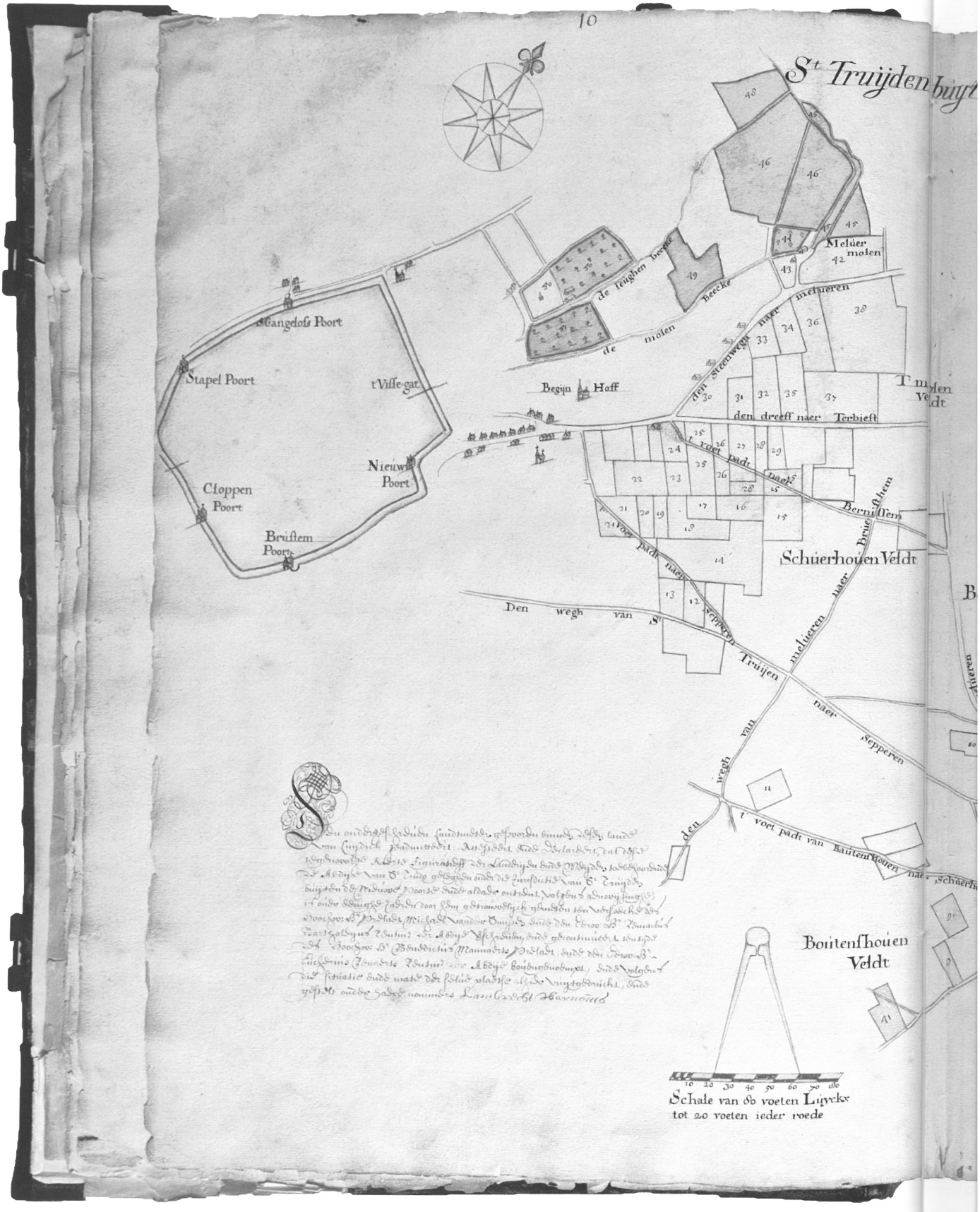

A 20 voeten			
G	B	D	R
52		2	70
53	1		76
54			50
55		2	89
56	1	2	26
57	1	2	71
58	3	2	71
59	1	1	
60		3	73
61		1	78
62	6	3	86
63	7	2	92
64	2	2	40
65		1	10
66		1	54
67	1	3	16
68	1	1	20
69	3		52
70	2	2	8
71	5	2	7
72		2	32
73	1	2	17
74	1		80
75	1	3	47
124			64
125			56
126	2	2	
127		2	50
128	1		4
39		1	47

A: 16 voeten			
G	B	D	R
52	1		22
53	1	3	43½
54			78
55	1		51
56	2	1	78
57	2	2	48
58	5	2	98
59	1	3	81
60	1	1	82
61		2	77
62	10	3	53
63	12		31
64	4		25
65	1		71
66		2	40
67	2	3	18½
68	2		12½
69	4	3	56
70	3	3	75
71	8	2	48
72		3	62
73	2	1	64
74	1	3	50
75	2	3	67
124		1	
125			90
126	3	3	62
127		3	90
128	1	2	31
39		2	30

14. St Truijden buyten Nieuwe Poorte

Deze kaart toont een uitvergroot deel van de eerste, met het kerkje van Stayen, het kerkje van Ziekeren, de Sint-Catharinakerk, de Sint-Janskerk, het Sint-Jansklooster, de kerk van Guvelingen en de Grevensmolen.

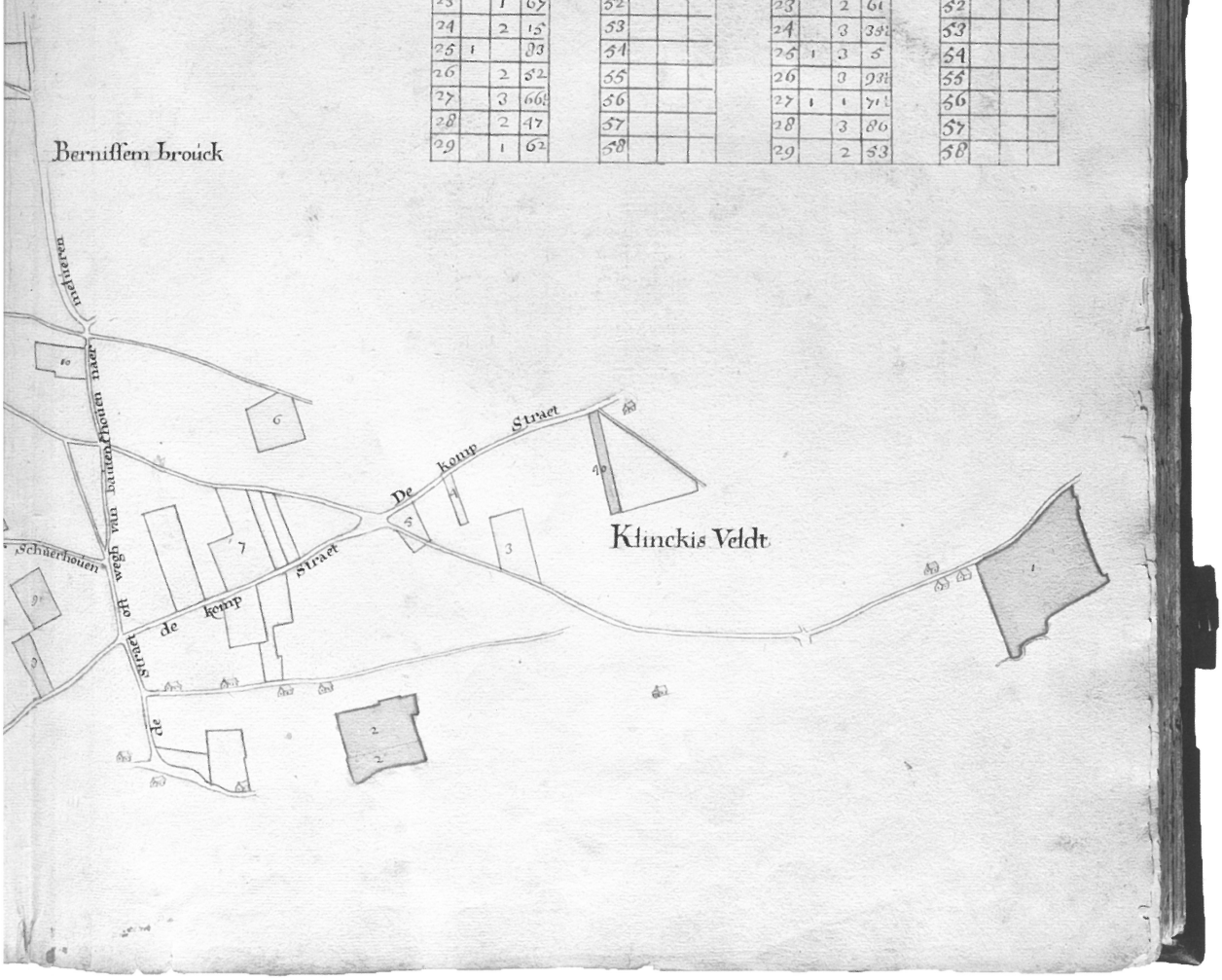
buyten Nieuwe poorte

A: 20 voeten

G	B	D	R
1	3	1	38
2	1	2	24
3		2	72
4			56
5		1	37
6		2	73
7	1		74
8		1	55
9		2	16
10		1	97
11		2	39
12		2	25
13		2	21
14	3		18
15	1	1	96
16		2	63
17		1	64
18	1		20
19		1	42
20		1	43
21	1		5
22		3	80
23		1	67
24		2	15
25	1		93
26		2	52
27		3	66
28		2	47
29		1	62
30	1	2	39
31		2	90
32		3	88
33		2	17
34		2	62
35	1		21
36	1	1	15
37	2		53
38	3	3	20
39			
40		1	17
41		2	67
42	1	3	13
43		1	68
44		2	37
45	1	1	58
46	6	3	37
47			
48	1	1	40
49	1	1	91
50	3	1	80
51	1	3	85
52			
53			
54			
55			
56			
57			
58			

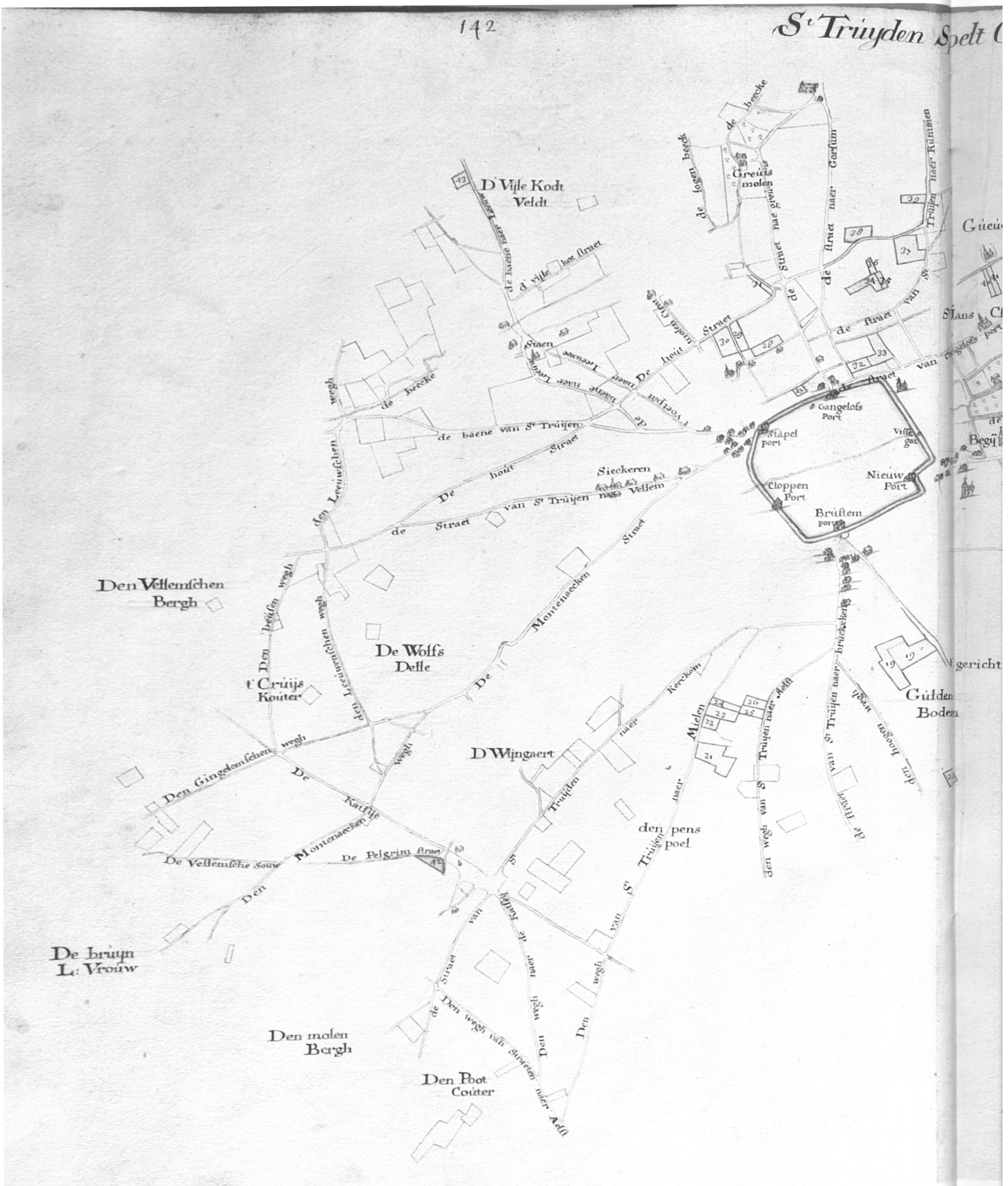
A: 16 voeten

G	B	D	R
1	5		90
2	2	1	74
3	1		25
4			87
5		2	14
6	1		26
7	1	3	40
8		2	42
9		3	37
10		3	8
11		3	73
12		3	52
13		3	45
14	4	3	34
15	2	1	31
16	1		11
17		2	56
18	1	2	56
19		2	22
20		2	23
21	1	2	33
22	1	1	93
23		2	61
24		3	39
25	1	3	5
26		3	93
27	1	1	71
28		3	86
29		2	53
30	2	1	98
31	1		53
32	1	2	6
33		3	39
34	1		9
35	1	2	57
36	1	3	98
37	3	1	32
38	5	3	75
39			
40		1	82
41	1		17
42	2	3	13
43		2	62
44		3	70
45	2		71
46	10	2	76
47			
48	2		43
49	2	1	23
50	5	1	56
51	3		21
52			
53			
54			
55			
56			
57			
58			

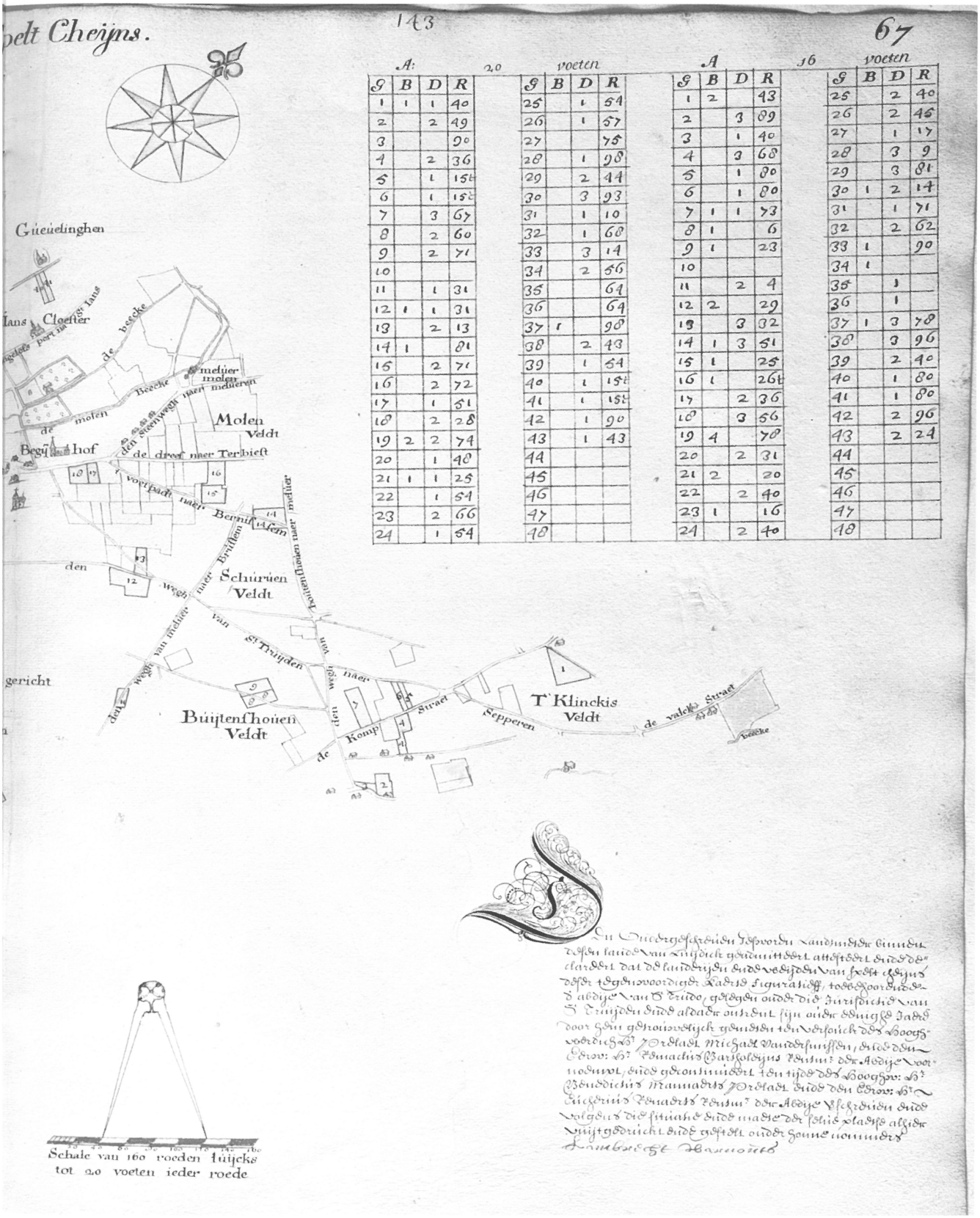

15. St Truijden Spelt Cheijns

De atlas bevat een aparte kaart van de landerijen in Sint-Truiden die belast zijn met een speltcijns te voordele van de abdij. Het gaat om 42 percelen, genummerd van 1 tot 43, waarbij 10 niet gebruikt is.
De bezitters van deze gronden betalen aan de abdij jaarlijks een gebruiksrecht voor hun grond, dat de *cheijns* of cijns genoemd wordt. Die cijns bestaat uit een bepaalde som, die eeuwenlang door de opeenvolgende bezitters betaald moest

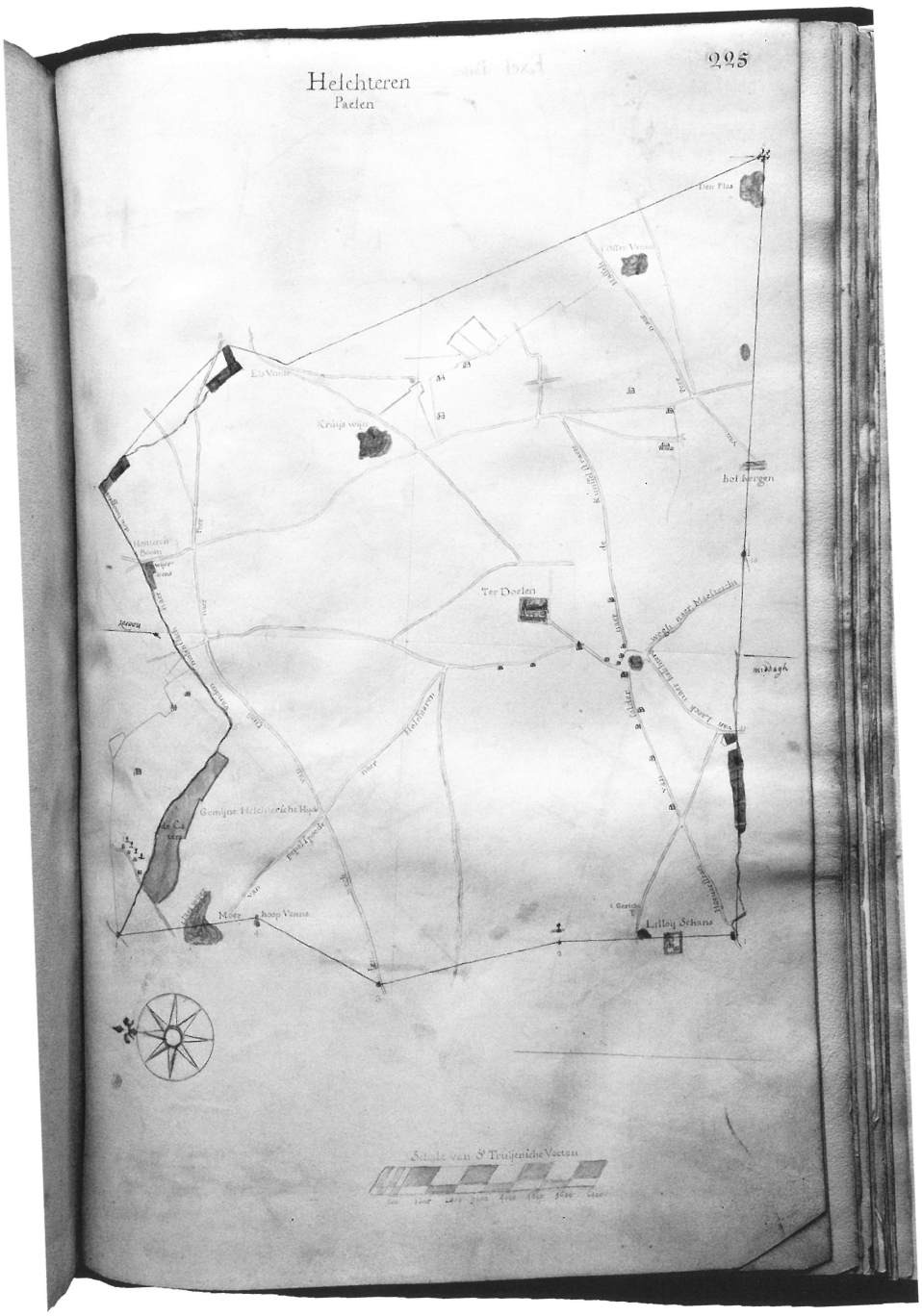

worden. Om de cijns waardevast te maken, zodat de opbrengst in de loop der eeuwen niet zou verminderen, wordt de cijns niet in geld – dat aan waardevermindering bloot staat – maar in natura, in dit geval in spelt, uitgedrukt. Naargelang de marktprijs van de spelt, die in functie staat van de oogst en van de vraag naar spelt, moet jaarlijks een groter of kleiner geldbedrag betaald worden. De landerijen, die met speltcijns belast zijn, worden aangeduid op een kaart die afgeleid is van de eerste kaart van deze atlas.

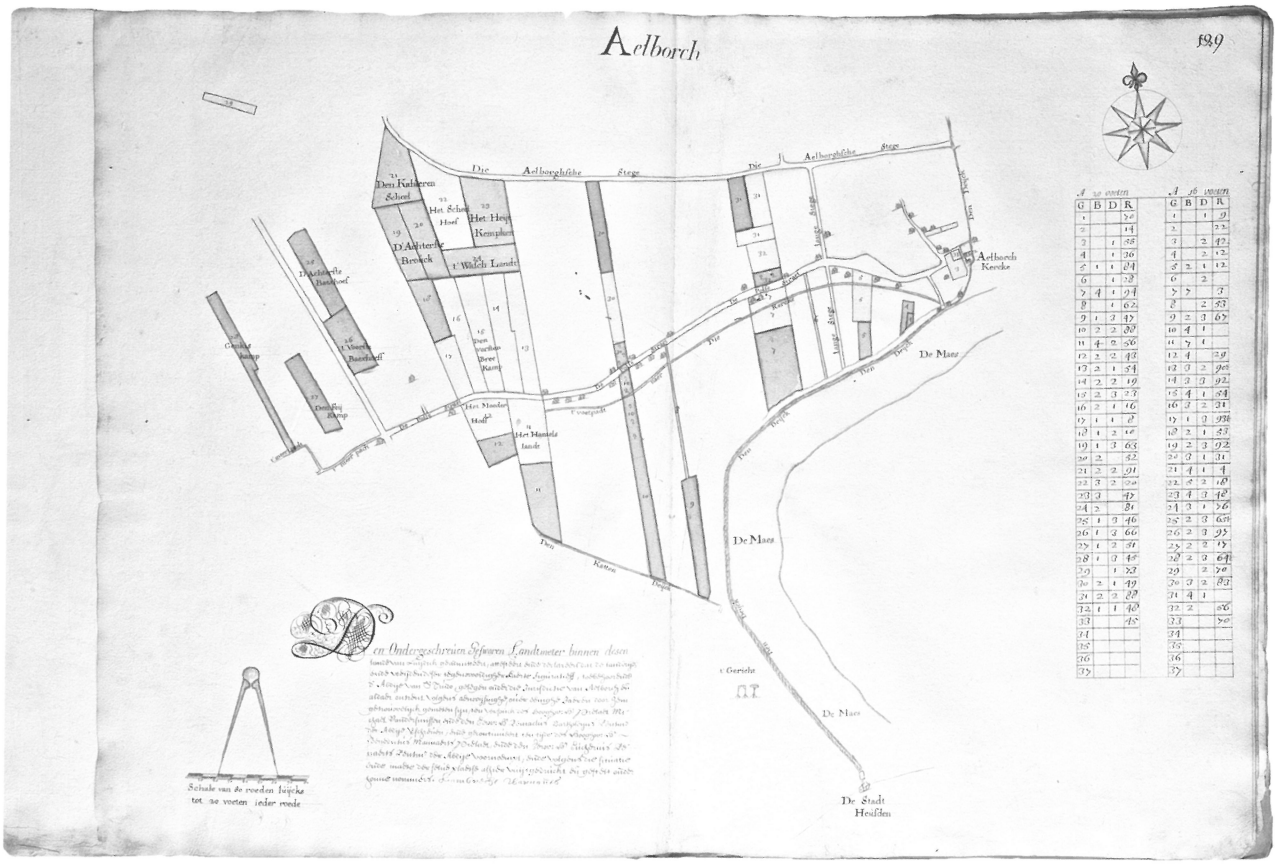
17. Helchteren paelen

Centraal in het tiendgebied van de abdij in Helchteren lag het domein van Ter Dolen. Aan de noordzijde wordt het tiendgebied begrensd door een waterloop. Aan de de oost- en westzijde, en in de *middagh* zoals de landmeter hier het zuiden aanduidt, loopt de grens in rechte lijnen van het ene herkenningspunt naar het andere. Als herkenningspunten dienen weilanden, een ven, een huis of een opvallende bomengroep.
Opvallende elementen op de kaart zijn, naast de hoeve van Ter Dolen, de centrum van het dorp met de kerk, de schans van Lillo, de Holbergen en de verschillende vijvers en vennen.

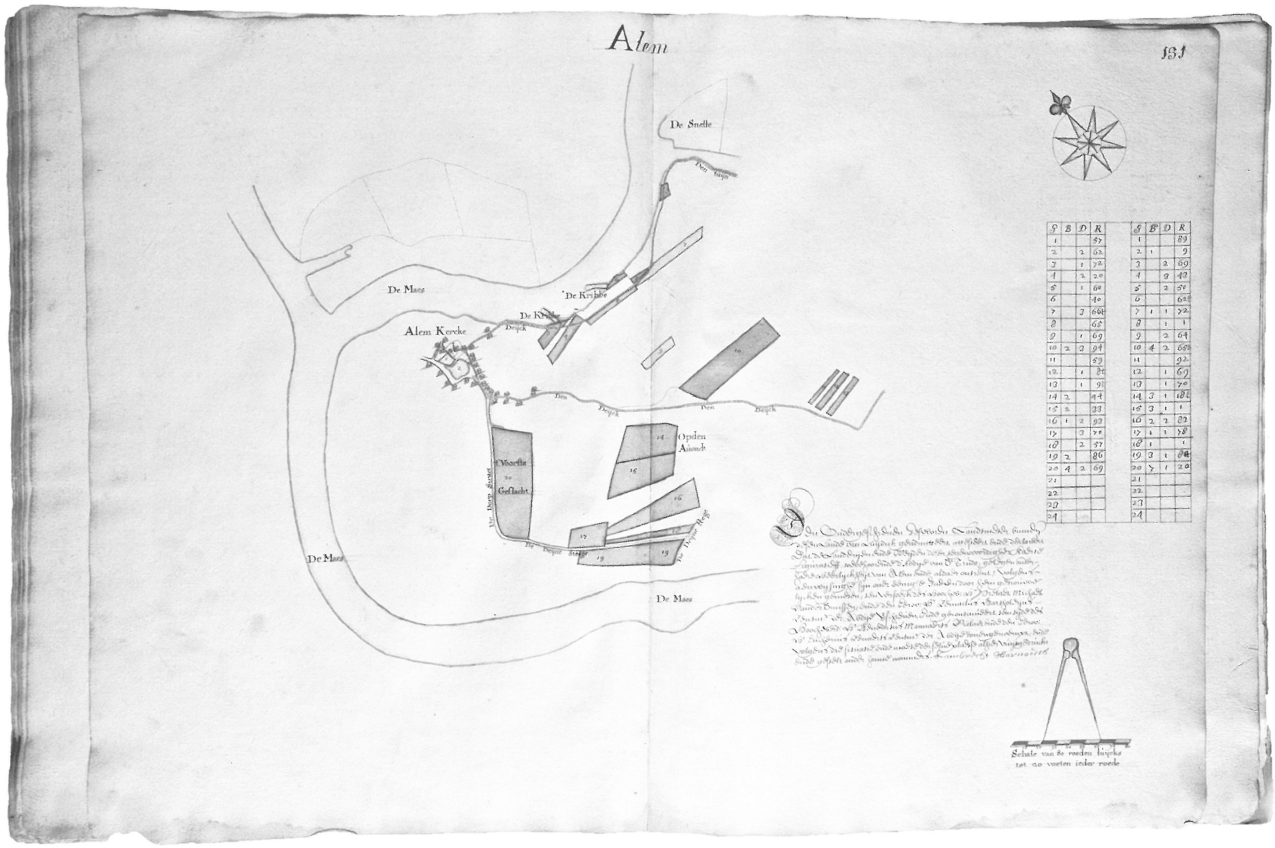
18. Aelborch

Aalburg in de Nederlandse provincie Noord-Brabant is volgens deze kaart een straatdorp. De akkers en weiden zijn versneden in repelpercelen.Ten zuiden van het dorp ligt, aan de oever van de Maas de terechtstellingsplaats met een galg en een rad.

19. Alem

In het midden van het dorp Alem in de Nederlandse provincie Noord-Brabant bezit de abdij een stuk land en een vijver. Verder bezit zij op de rechter Maasoever een twintigtal percelen, hoofdzakelijk weilanden. Op de volgende kaart staan meer landerijen van de abdij in Alem.

20. Senij

In de gemeente Seny – nu een deelgemeente van Tinlot in het zuiden van de provincie Luik – bezit de abdij verschillende verspreid liggende percelen van uiteenlopende afmetingen. De landmeter heeft er 42 aangeduid, genummerd van 1 tot 34 en van 36 tot 43.
De kerk van Seny ligt binnen een omheind kerkhof, dat zelf op een dries ligt. Ten westen van de Kerkdries ligt nog een tweede gemeentelijke dries.
Op deze kaart zijn geen straat- of perceelsnamen aangebracht.

